

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav politologie

Obor Politologie

Autoreferát disertační práce

Jan Květina

**Republikánský mýtus polské aristokracie:
Raně novověké pojetí politické identity Stanisława
Orzechowského a Andrzeje Frycze Modrzewského**

**Republican Myth of Polish Aristocracy:
Early Modern Concept of Political Identity developed by
Stanisław Orzechowski and Andrzej Frycz Modrzewski**

Vedoucí práce: prof. Vratislav Doubek, Ph.D.

2017

Obsah autoreferátu

1. Úvod do problematiky – motivační východiska výzkumu polské identity	1
2. Výzkumný záměr	2
3. Struktura studie.....	4
4. Teoretický a metodologický aparát (1. celek studie).....	5
4.1 Modifikace teorie republikanismu a nástrojů pro výzkum identity.....	5
4.2 Koncepce republikánského trojúhelníku	6
4.3 Ethnie a mythomoteur	9
5. Republikánský kontext polské politiky (2. celek studie).....	11
6. Diskurz republikánského mýtu v polském prostředí (3. celek studie).....	14
6.1 Pluralitní uchopení politické identity v kontextu republikánského dědictví	14
6.2 Politický kontext polské literární tvory: autorská motivace a <i>theory as practice</i>	15
6.3 Analýza republikánského mýtu: interpretace hodnot svobody, rovnosti a obecného dobra	18
7. Závěr.....	25
7.1 Reflexe výzkumných otázek.....	25
7.2 Možnosti dalšího bádání.....	27
8. Seznam literatury použité v autoreferátu práce	28
9. Publikační a odborná činnost autora.....	33

1. Úvod do problematiky – motivační východiska výzkumu polské identity

Úvod prezentované studie je před vymezením hlavních badatelských záměrů věnován v první řadě rozklíčování dlouhodobých stereotypů, jež panují ohledně reflexe polské identity napříč evropským prostředím, jakož i neuspokojivému stavu, který lze vysledovat jak v záležitosti výzkumného zájmu o tamní politické myšlení, tak v otázce jeho interpretace. V tomto ohledu se tudíž předložená práce hlásí k těm metodologickým přístupům a výzkumným cílům, jejichž společným východiskem je úsilí předcházet veškerým zavedeným a zároveň notně alarmujícím generalizacím kolektivní identity, líčícím polský národní narativ v intencích fanatického katolicismu, zpupného velkostatkářství, případně extremistického nacionalismu a tíhnutí k autoritářství. Obdobným způsobem je v úvodu projektu zdůrazněn úmysl revidovat dominantní tendenci klasifikovat kontext polského politického prostředí jako *Sonderweg*, dle níž měly vzorce polského vývoje představovat vůči „standardnímu“ evropskému vývoji dysfunkční anomálii.¹ Jak však naznačujeme víceméně již od prvních stránek, vedou podobné přístupy v mnoha ohledech k opomíjení těch rysů polské politické kultury, jež mohou být dávány do souvislosti právě s širším evropským kontextem raně novověkého myšlení. V důsledku toho se studie při respektování všech zmiňovaných specifik pokouší prostřednictvím analýzy dobového diskurzu polských šlechtických elit uchopit problematiku tamního politického myšlení a identity skutečně komplexním způsobem.

Studii je i přes její rozsáhlost přitom třeba chápat jako součást dlouhodobějšího badatelského projektu, jehož záměr spočívá v posuzování relevance raně novověkých aristokratických vzorců identity v rámci procesu formování moderního polského národa. Předložená práce tudíž představuje první – a dlužno dodat, že zcela zásadní – krok v naznačeném směru, jelikož před sledováním osudů *narativu* mytické identifikace polské šlechty v závislosti na ideologickém uchopení vznikající moderní identity ze strany konkurenčních politických uskupení je nutné reflektovat způsoby formování tohoto mýtu v autentickém prostředí raného novověku. Tato potřeba však byla doposud ve značné míře přehlížena, neboť dosavadní přístupy šlechtickou identitu interpretovaly mnohdy monolitním a dogmatickým způsobem ve smyslu jednolitého dědictví, tedy například tak, že v 18. století utvořený obraz polského šlechtice-*sarmaty* byl automaticky projektován do světa mentálních konstrukcí polských myslitelů v 16. a 17. století,² což přirozeně realitu předmoderního myšlení i identitárních vizí notně zkreslovalo.

¹ K pojmu *Sonderweg*, respektive k chápání vývoje polské státnosti v intencích specifické a obvykle zhoubné anomálie srov. Richard BUTTERWICK, Introduction, in: R. Butterwick (ed.), *The Polish-Lithuanian Monarchy in European Context, c. 1500–1795*, New York: Palgrave, 2001, s. 1; Józef SIEMIENSKI, Polska kultura polityczna XVI wieku, in: Kol. aut., *Kultura staropolska*, Kraków: Gebethner i Wolff, 1932, s. 120; Michael Moissej POSTAN, *Essays on Medieval Agriculture and General Problems of the Medieval Economy*, London: Cambridge University Press, 1973.

² Bronisław CHŁEBOWSKI, Sarmacja, in: TÝŽ, *Pisma Bronisława Chlebowskiego: Prace z zakresu historii, literatury i krytyki*, t. IV, Warszawa: Spółka Wydawnicza Warszawska, 1912, s. 3–6; Endre ANGYL, Die Osteuropäische Bedeutung des Sarmatismus, in: G. Székely – E. Fügedi (eds.), *La Renaissance et la Réformation en Pologne et en Hongrie 1450–1650*, Budapest: Akadémiai Kiadó, 1963, s. 501. Ke kritice tohoto přístupu viz

2. Výzkumný záměr

Výše odmítaným automatickým a anachronickým stereotypizacím je proto bráněno zejména prostřednictvím ústředního výzkumného záměru v podobě analýzy republikánského diskurzu polské šlechty, jež je zároveň neodmyslitelně propojena s aplikovaným teoretickým a metodologickým aparátem. V tomto ohledu se práce opírá o stěžejní předpoklad existence vzájemné souvislosti mezi raně novověkým politickým systémem, politickým myšlením a dobovou sebe-identifikací polské šlechty, jejíž vzorce uvažování pomáhaly utvářet základní obraz o polské „občanské“ předmoderní identitě, centrované kolem esenciální ideje republiky, a představující rozhodující jádro pro formování identitárního rámce v procesu vzniku moderní národní sounáležitosti. Ve spojitosti s odmítáním chápat atributy polského politického kontextu výhradně jako entitu *sui generis* je tak prostřednictvím prezentovaného republikánského schématu usilováno o možnost posouzení, do jaké míry uvedené vzorce raně novověkého politického uvažování polské aristokracie korespondovaly s tradičními principy evropského republikanismu a v jakém rozsahu lze u raně novověkých polských elit identifikovat narativ, jenž je ve studii prezentován jako aristokratický republikánský mýtus.

Specifické rysy republikánského myšlení jsou přitom v rámci celého projektu stopovány nikoli pouze na celkové úrovni polského politického systému či na rovině obecné deskripce dlouhodobých atributů tamní kultury, tedy za pomoci přístupů, jež bylo možné i přes jejich nepochybně novátorský a koncepční charakter v poslední době zaznamenat již v jiných odborných studiích.³ Z těchto důvodů je výzkumný rámec práce rozšířen o identifikaci určitého inherentního napětí uvnitř předpokládané republikánské tradice – napětí, které je možné zaznamenat za pomoci analýzy klíčových literárních děl politického diskurzu u konkrétních politických myslitelů, kteří prostřednictvím reflexe republikánských principů v průběhu 16. a 17. století poskytovali implicitní odpovědi na otázky „co je to republika“ a „kdo jsou to Poláci“.

S ohledem na tento zmíněný záměr, v němž je problematika evropské tradice republikanismu propojena se specifickým kontextem představ raně novověké polské šlechty o vlastním poslání, byly formulovány tyto výzkumné otázky:

např. David ALTHOEN, *Natione Polonus and the Narod Szlachecki: Two Myths of National Identity and Noble Solidarity*, *Zeitschrift für Ostmitteleuropa-Forschung*, 52, 4 (2003), s. 475–508.

³ Viz například Dorota PIETRZYK-REEVES, *Łąd Rzeczypospolitej. Polska myśl polityczna XVI wieku a klasyczna tradycja republikańska*, Kraków: Księgarnia akademicka, 2012; Anna GRZEŠKOWIAK-KRWAWICZ, *Noble Republicanism in the Polish-Lithuanian Commonwealth (An Attempt at Description)*, *Acta Poloniae Historica*, 103, 2011, s. 31–65; TÝŽ, *Regina libertas: wolność w polskiej myśli politycznej XVIII wieku*, Gdańsk: Słowo/Obraz Terytoria, 2006; TÝŽ, *Anti-monarchism in Polish Republicanism in the Seventeenth and Eighteenth Centuries*, in: Martin van GELDEREN – Quentin SKINNER, *Republicanism: a Shared European Heritage, Vol. 1: Republicanism and Constitutionalism in Early Modern Europe*, Cambridge: Cambridge University Press, 2002, s. 43–59; Andrzej WALICKI, *The Enlightenment and the Birth of Modern Nationhood: Polish Political Thought from Noble Republicanism to Tadeusz Kościuszko*, Notre Dame: University of Notre Dame Press, 1989.

- I. Lze v souvislosti s polským raně novověkým politickým myšlením hovořit o specifické tradici *sui generis*, anebo je možné tyto regionální vzorce uvažování interpretovat v intencích širší evropské tradice republikanismu a s ní spojené politické předmoderní identity?
- II. Které atributy tohoto politického myšlení můžeme považovat za klíčovou součást předpokládané koncepce tzv. aristokratického mýtu, tedy specifického obrazu vlastního politického světa, jehož prostřednictvím polské elity legitimizovaly vlastní politickou pozici v institucionálním kontextu *Rzeczypospolité*?
- III. Jaké významy přikládali polští političtí aktéři v pozici aktivních poslanců i humanistických literátů hodnotám svobody, rovnosti, obecného blaha a republiky jakožto frekventovaně užívaným pojmům v rámci tamního politického diskurzu?
- IV. Jaké politické otázky v intencích *theory as practice* reflektovala polská šlechta v 16. a 17. století prostřednictvím literární tvorby a jakým způsobem se do ní promítalo aktuální politické dění?
- V. Prostřednictvím jakých děl a pro jaké publikum polští autoři sdělovali své politické postřehy – v jakém smyslu můžeme pro polský kontext hovořit o republikánském žánru politické literatury?
- VI. Do jaké míry lze principy raně novověkého politického myšlení polské šlechty dávat do souvislosti s formováním pozdějších národních vzorců – jinými slovy v jakém smyslu je legitimní předpokládat existenci tzv. aristokratického republikánského mýtu jako základního jádra (*ethnie a mythomoteur*) moderní identity, opřené primárně o politicko-hodnotové a nikoli etnicko-kulturní kategorie sociální identifikace?
- VII. Je v případě úspěšné identifikace polské varianty republikánského kánonu i onoho aristokratického mýtu možné rozlišit alternativní narativy těchto „národních“ příběhů, spjaté s odlišnou politickou a mocenskou orientací jejich autorů, anebo je nezbytné považovat tyto případné rozdíly za pouhé dílčí nuance v rámci jinak jednotného způsobu uvažování o společnosti a politice?
- VIII. Lze v případě těchto předpokládaných distinkcí v rámci politického myšlení hovořit o určitém formálním a obsahovém posunu v závislosti na odlišném kontextu poloviny 16. a poloviny 17. století, jenž by odrážel jak obecnější rozdíly v mentalitě humanistické a barokní společnosti, tak především měnící se politickou atmosféru dané doby na základě modifikace konkrétních politických problémů představujících stěžejní agendu dobových zasedání šlechtického parlamentu?

3. Struktura studie

S ohledem na rozličný charakter výzkumných cílů je práce strukturována do tří hlavních a do značné míry svébytných částí. Komplexnost studie nicméně zajišťuje především teoretická „červená nit“ v podobě již naznačené teorie republikanismu, jakož i problematika raně novověké identity, která je prostřednictvím diskurzivních a konstruktivistických východisek dávána do souvislosti s teoretickými přístupy při výzkumu mytického *narativu*. Připomeneme-li v této souvislosti úsilí o rozšíření výzkumného spektra o rovinu rozboru variabilních verzí republikánského myšlení v pojetí konkrétních autorů, je třeba reflektovat, že právě díky zvolené struktuře nezůstává tato studie pouze u syntetického výzkumu politického myšlení ani u souvisejícího zkoumání šlechtické identity na globální úrovni. Zmíněnými přístupy je totiž sice možné určit obecné rysy korelace sledovaného polského kontextu s dobovou evropskou tradicí, avšak nelze identifikovat ony případné distinkce uvnitř zkoumaného aristokratického mýtu. Z toho důvodu je žádoucí chápat gradující logiku tří níže rozvedených hlavních částí studie jako postup od nejobecnějších teoretických postulátů k analýze partikulárních detailů, jejichž následná generalizace však přináší mnohem spolehlivější možnosti falzifikace předložené hypotézy o republikánském charakteru polského aristokratického prostředí, než jaké poskytují přístupy zacentrované na vystižení obecných rysů politické kultury.⁴

Vzhledem ke zmíněné logice jednotlivých celků je první část studie, nazvanou *Teorie republikanismu a politická identita*, nezbytné chápat jako veskrze teoretický vhled do základních metodologických postupů při výzkumu raně novověké identity. Oproti tomu poslední a nutno dodat, že klíčový celek badatelského projektu, označený jako *Diskurz republikánského mýtu polské aristokracie*, představuje ryze analytickou pasáž, identifikující u vybraných autorů nuance v partikulárních republikánských koncepcích. Jako určité „přemostění“ mezi oběma částmi je třeba chápat prostřední celek, nesoucí titul *Rzeczpospolita: kontext „východního“ republikanismu*, jenž slouží primárně pro doložení legitimacy aplikovaného teoretického rámce republikanismu na kontext myšlení polské aristokracie, zároveň však i pro základní vymezení historického a mocenského pozadí, v jehož konturách byla utvářena literární díla analyzovaná v závěrečné části.

⁴ Srov. kupříkladu Edward OPALIŃSKI, *Kultura polityczna szlachty polskiej w latach 1587-1652: system parlamentarny a społeczeństwo obywatelskie*, Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 1995.

4. Teoretický a metodologický aparát (1. celek studie)

4.1 Modifikace teorie republikanismu a nástrojů pro výzkum identity

Pokud bychom měli smysl tří výše představených svébytných celků studie vyložit podrobnějším způsobem, je nezbytné konstatovat, že první teoretická část cílí zejména k vyjasnění metodologických dilemat, jež jsou spojena s aplikací výzkumných teoretických konceptů na kontext raně novověké problematiky. Vzhledem k tomu, že jsme za ústřední nosný rámec teoretické roviny označili schéma republikánského myšlení, dochází v této části studie k precizaci klíčových republikánských pojmů, a to způsobem, díky němuž aplikace republikanismu na polskou literární tvorbu disponuje validním i průkazným metodologickým aparát a neseťvává tak pouze na úrovni hledání vágních a formálních souvislostí.

Zpřesňování metodologických nástrojů vhodných pro výzkum raně novověkého politického myšlení se kromě akcentované teorie republikanismu týká především konstruktivistického paradigmatu⁵ a teorie řečových aktů,⁶ jež úzce souvisejí s analýzou diskurzu i s interpretací kolektivní identity. Vzhledem k již uvedenému přesahu výzkumu, jehož prostřednictvím je zkoumání reality historického politického kontextu kombinováno s intepretacemi politiky na úrovni specifických literárních žánrů i s otázkou dobové reflexe smyslu aristokratické pospolitosti, využívá studie i příslušné teoretické koncepce pro studium nacionalismu a národních identit, jež jsou schopny zachycovat určitou míru korespondence mezi předmoderními a moderními formami kolektivní identifikace.⁷

Tezi o propojenosti výzkumu praktické politiky s problematikou politického myšlení a kolektivní identity výrazně podporuje i poslední metodologický přístup *theory as practice*,⁸ jehož uplatnění se jeví jako nezbytné s ohledem na záměr akcentovat dílčí rysy republikánského politického myšlení na úrovni jednotlivých autorů a kontextů jejich tvorby. Základním argumentem pro chápání teoreticky laděných postulátů raně novověkých aktérů jako nedílné

⁵ Konstruktivistické uchopení reality vychází ve studii především z těchto přístupů: Norman FAIRCLOUGH, *Language and Power*, London: Longman Inc., 1989; Ruth WODAK, The Discursive Construction of National Identity, in: R. Wodak – R. de Cillia – M. Reisigl – K. Liebhart (eds.), *The Discursive Construction of National Identity*, Edinburgh: Edinburgh University Press, 1999; Norman FAIRCLOUGH, *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language*, Harlow: Longman, 2010.

⁶ John Langshaw AUSTIN, *How To Do Things With Words*, London: Oxford University Press, 1962.

⁷ Benedict ANDERSON, *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, London: Verso, 1983; Uri RAM, Narration, Erziehung und die Erfindung des jüdischen Nationalismus, *Österreichische Zeitschrift für Geschichtswissenschaften*, 5, 2 (1994), s. 151–77; Miroslav HROCH, *Národy nejsou dílem náhody: Příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*, Praha: SLON, 1999.

⁸ Nancy STRUEVER, *Theory as Practice: Ethical inquiry in the Renaissance*, Chicago and London: University of Chicago Press, 1992; Pierre BOURDIEU, *Outline of a Theory of Practice*, Cambridge: Cambridge University Press, 1977; Virginia COX, *The Renaissance Dialogue: Literary Dialogue in its Social and Political Contexts, Castiglione to Galileo*, Cambridge: Cambridge University Press, 1992.

součástí dobové politické praxe je především silná provázanost polských humanistických literátů s prostředím „vysoké politiky“, v němž řada šlechtických autorů působila v roli aktivních poslanců sejmu, a jež zároveň vyžadovalo využívání účinných propagandistických nástrojů. Z těchto důvodů lze o polském republikánském prostředí smýšlet obdobným způsobem, jakým o politické realitě severoitalských městských států uvažovali klasičtí badatelé občanského humanismu⁹ – tedy jako o politickém rámci, na nějž není možné aplikovat moderní kategorie sociálních rolí, neboť tvorba dotyčných politických tvůrců v sobě mísila univerzalistické postřehy o lidské společnosti s účelovým budováním osobních pozic v komplikovaném systému politických třenic a střetů mocenských elit.

4.2 Koncepce republikánského trojúhelníku

S ohledem na dominantní roli republikánského modelu jsou v teoretické kapitole představeny hlavní distinktivní rysy různých badatelských přístupů k interpretaci republikánské tradice ze strany Skinnera,¹⁰ Pettita,¹¹ Viroliho,¹² Pococka,¹³ Bruggera¹⁴ či Pietrzyk-Reeves.¹⁵ V souvislosti s tímto postupem je od sebe rovněž oddělena koncepce republikanismu jako deskripce dobového politického uvažování, vztahující se určitým způsobem k ideálu fungování antických *poleis*, od republikanismu jakožto vědecko-ideologického konceptu, jehož prostřednictvím dochází v současné politické teorii k reformulaci a reinterpretaci dějin západoevropského politického myšlení s ohledem na revizi tradičních liberálních vzorců uvažování.¹⁶ Při hledání optimálního nastavení republikánského schématu pro potřeby výzkumu polské raně novověké identity jsou využívány i vybrané Baronovy a Hörnqvistovy

⁹ Hans BARON, *The Crisis of the Early Italian Renaissance: Civic Humanism and Republican Liberty in an Age of Classicism and Tyranny*, Princeton: Princeton University Press, 1955; Mikael HÖRNQVIST, The two myths of civic humanism, in: J. Hankins (ed.), *Renaissance Civic Humanism: Reappraisals and Reflections*, Cambridge: Cambridge University Press, 2000, s. 105–142.

¹⁰ Quentin SKINNER, *Liberty before Liberalism*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003; Quentin SKINNER, The Republican Ideal of Political Liberty, in: G. Bock – Q. Skinner – M. Viroli (eds.), *Machiavelli and Republicanism*, Cambridge: Cambridge University Press, 1990, s. 293–309; SKINNER Quentin, The idea of negative liberty: philosophical and historical perspectives, in: R. Rorty – J. B. Schneewind – Q. Skinner (eds.), *Philosophy in History: Essays in the Historiography of Philosophy*, s. 193–222.

¹¹ Philip PETTIT, Discourse Theory and Republican Freedom, in: D. Weinstock – Ch. Nadeau (eds.), *Republicanism: History, Theory and Practice*, London: Frank Cass, 2004, s. 62–82; Philip PETTIT, *Republicanism: A Theory of Freedom and Government*, Oxford: Clarendon Press, 2002.

¹² Maurizio VIROLI, *Republicanism*, New York: Hill and Wang, 2002.

¹³ John Greville Agard POCOCK, *The Machiavellian Moment: Florentine Political Thought and the Atlantic Republican Tradition*, Princeton: Princeton University Press, 1975.

¹⁴ Bill BRUGGER, *Republican Theory in Political Thought: Virtuous or Virtual?*, London: Palgrave Macmillan, 1999.

¹⁵ Dorota PIETRZYK-REEVES, *Łąd Rzeczypospolitej*, op. cit.

¹⁶ James HANKINS, Introduction, in: J. Hankins (ed.), *Renaissance Civic Humanism: Reappraisals and Reflections*, Cambridge: Cambridge University Press, 2000, s. 3.

interpretace *občanského humanismu* v intenci jeho mocenských a propagandistických rozměrů. Za zásadní je nicméně třeba považovat zejména inklinaci k Bruggerovu pojetí republikánské tradice, spočívající v akceptování teze o existenci různých forem kontextuálně podmíněného republikánského myšlení.¹⁷ Nuance těchto forem je dle Bruggera nutné vztahovat ke konkrétním proměnám praktické politiky a k související historické podobě dané společnosti, přičemž díky nim lze od sebe odlišovat například kontext humanistického a osvícenského republikanismu, což je postřeh využitelný právě ve specifickém prostředí šlechtického Polska.

I prokázaná identifikace různých – na politickém kontextu závislých – forem republikanismu nicméně vyžaduje předpoklad určitého společného jádra, symbolizovaného v myšlení raně novověkých autorů představou kontinuálního antického dědictví, projektovaného do podoby idealizovaného obrazu vyvolené republiky. Právě předpoklad vztahování vlastních republikánských tradic ke společnému mýtu antického vzoru, které je v průběhu analýzy politického diskurzu zaznamenáno i v případě polské šlechty, představuje pak jednu z hlavních motivací pro konstrukci teoretického modelu *republikánského trojúhelníku*, jenž je ve studii pojímán jako snaha o identifikaci konkrétního principiálního obsahu zmíněné sdílené tradice, již je možné zachytit v různých evropských regionech. Hovořili Pocock o přenosu republikánské tradice v atlantickém prostoru,¹⁸ ztělesňuje zmíněný model tři klíčových republikánských hodnot potenciál, s jehož pomocí lze uvažovat o výskytu republikanismu ve východoevropském, respektive polském prostředí.

Schéma tohoto trojúhelníku, vystihující společné rysy, s nimiž v určité podobě identifikuje historický obraz republikanismu většina moderních teoretiků, je z toho důvodu konstruováno jako prostor ohraničený třemi vrcholy v podobě hodnot svobody, rovnosti a obecného dobra. V rámci tohoto vymezeného prostoru mohli sice konkrétní političtí myslitelé rozvíjet variabilní koncepce uspořádání společnosti či rozličná pojetí politiky a klást větší či menší důraz na některý z příslušných vrcholů, avšak za předpokladu, že respektovali „hranice“ takto vytyčeného prostoru, lze jejich myšlení charakterizovat právě jako součást definované republikánské tradice. S konstrukcí tohoto schématu je přitom úzce spojen i požadavek na diskurzivní analýzu všech tří zmíněných „vrcholů“ trojúhelníkové konstrukce. Připustíme-li totiž, že raně novověcí autoři akcentovali v různém poměru nastavení hodnot svobody, rovnosti a obecného dobra, je přirozeně nezbytné precizovat dobový význam těchto pojmů tak, aby bylo možné jednak posoudit oprávněnost předpokládané existence společného republikánského

¹⁷ Bill BRUGGER, *Republican Theory in Political Thought*, op. cit., s. 22–78.

¹⁸ John Greville Agard POCOCK, *The Machiavellian Moment*, op. cit.

mýtu, a zároveň odhalit prostor pro potenciální kontradiktorická uchopení tohoto komplexu ze strany jednotlivých autorů.

V návaznosti na formulaci tohoto modelu byly posléze analyzovány a zpřesňovány významy jeho tří klíčových „vrcholů“, tedy pojmů svobody, rovnosti a obecného dobra, jejichž konotace byly v teoretické části posuzovány s ohledem na celkový evropský kontext republikánské tradice. Stěžejní součástí první kapitoly v tomto ohledu tvoří zejména kapitola věnovaná rozboru republikánské svobody jako *ne-dominance*.¹⁹ Její problematika může sice na první pohled budit dojem vcelku jednoznačné záležitosti, obzvláště vezmeme-li v potaz, že zmíněné specifické chápání svobody, vymezené vůči klasickým modelům B. Constanta²⁰ a I. Berlina,²¹ reprezentuje v republikánské teorii navzdory distinkcím mezi jednotlivými konkurenčními přístupy zcela signifikantní rys. Nutnost precizovat pojetí svobody do podoby aplikovatelné na polský šlechtický kontext však odhalila potřebu vymezit v otázce uchopení republikánské svobody více alternativních koncepcí, z nichž byly reflektovány především dvě dominantní, *neořímská* a *neoathénská*.²²

Obdobný postup operacionalizace pojmu bylo nezbytné uplatnit i vůči hodnotě rovnosti. Ta bývá v republikánském korpusu často opomíjena, avšak studie se v tomto ohledu snažila jednoznačně prokázat, že její principy byly implicitně přijímány jako nepostradatelná součást republikánského občanství, jelikož doboví myslitelé (a koneckonců i moderní výzkumníci) odkazovali konotacemi principů občanství právě k diskurzu rovnosti, ačkoliv tento atribut mnohdy označovali odlišnými termíny. Zbývající hodnotový „vrchol“ republikánské koncepce – tedy *obecné dobro* – je v teoretické části ztotožněn s esenciálním smyslem politické pospolitosti jako takové, jenž je opětovně dáván do souvislosti s republikánským rozměrem svobody coby hledáním harmonie mezi suverenitou jednotlivce a blahem kolektivu (*neořímská* versus *neoathénská* tradice). V rámci tohoto principu jsou rovněž rozebírána dilemata, jejichž přítomnost se následně potvrzuje i v polském prostředí, a to především problematika dobových

¹⁹ Philip PETTIT, *Republicanism*, op. cit.; TÝŽ, Discourse Theory and Republican Freedom, op. cit., s. 62–82; SKINNER Quentin, *Liberty before Liberalism*, op. cit.; Nicolai RUBINSTEIN, Machiavelli and Florentine Republican Experience, in: G. Bock – Q. Skinner – M. Viroli (eds.), *Machiavelli and Republicanism*, Cambridge: Cambridge University Press, 1990, s. 3–16.; též HÖRNQVIST Mikael, The two myths of civic humanism op. cit., s. 107.

²⁰ Benjamin CONSTANT, O antické svobodě ve srovnání se svobodou moderní, *Reflexe*, 15, 30 (2006), s. 77–97.

²¹ Isaiah BERLIN, Dva pojmy svobody, in: TÝŽ: *Čtyři eseje o svobodě*, Praha: Oikoymenh, 1999.

²² Neořímský model svobody reprezentuje v tomto ohledu především Pettit se Skinnerem, k neoathénskému pojetí inklinují naopak Pocock s Arendtovou. Charles LARMORE, Liberal and Republican Conceptions of Freedom, in: Ch. Nadeau – D. Weinstock (eds.), *Republicanism: History, Theory and Practice*, London: Frank Cass, 2004, s. 83–103; Dario CASTIGLIONE, Republicanism and Its Legacy, *European Journal of Political Theory*, Review Article, 4 (2005), s. 453–465.

představ o optimálním nastavení mezi občanskou morálkou (zvykem) a vymahatelnou mocí republiky (právem) či otázka autentického, respektive antického původu vlastní společnosti.

Na základě uvedených pojmových analýz se tedy ukázalo, že pokud lze chápat svobodu, rovnost a obecné blaho jako základní pilíře, v jejichž prostoru bylo možné formulovat různé podoby republikánského uvažování, je třeba se při uplatňování klasifikačních schémat raně novověkého politického uvažování oprostít od zavedených kategorií absolutismu, monarchismu či parlamentarismu. Toto zjištění je prezentováno zejména v části věnované kritice dosavadních pozitivistických interpretací dobové terminologie, vůči nimž jsou preferována dekonstruktivistická a diskurzivní východiska,²³ odkazující k vhodnosti klasifikace historických politických postojů v republikánském prostředí za pomoci modelu *monarchia mixta*. Namísto tradičního štěpení politické teorie na absolutistickou či parlamentaristickou je tudíž do středu politického myšlení projektována vize ideální republiky, jež sice mezi jednotlivými aktéry podněcovala konfliktní napětí v otázce optimálního poměrného rozložení moci napříč dílčími institucemi, avšak v základním principu logiky *inter maiestatem ac libertatem* přinášela všeobecný konsenzus.

4. 3 Ethnie a mythomoteur

S ohledem na zdůrazňovanou tezi o republikánském politickém myšlení a občanské identitě jako „spojených nádobách“ řeší teoretická část práce ve svém závěrečném oddíle *Republikanismus a identita: diskurz, mýtus a ethnie* i komplikovanou problematiku výzkumu souvislostí mezi předmoderními a moderními formami identity. Za rozhodující meta-teoretické předpoklady jsou zde označeny především koncepce umírněného konstruktivismu, vztahující se k výzkumu identity a opírající se o teorie řečových aktů²⁴ i o symbolické definice národní identity.²⁵ Ve spojitosti se zastávanou představou o existenci určitých trvalých vzorců kolektivní identifikace, jež nemohla v moderní epoše „vznikat z ničeho“, je zde rovněž

²³ Pojmy absolutismus, respektive monarchismus tímto přístupem analyzují například Cuttica s Burgessem, obdobné postupy vůči republikanismu pak uplatňuje Castiglione, Cesare CUTTICA – Glenn BURGESS, Introduction: Monarchism and Absolutism in Early Modern Europe, in: C. Cuttica – G. Burgess (ed.), *Monarchism and Absolutism in Early Modern Europe*, London and New York: Routledge, 2012, s. 1–17; Dario CASTIGLIONE, Republicanism and Its Legacy, op. cit.

²⁴ John Langshaw AUSTIN, *How To Do Things With Words*, London: Oxford University Press, 1962, viz zde též poznámka č. 6.

²⁵ Benedict ANDERSON, *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, London: Verso, 1983; Uri RAM, Narration, Erziehung und die Erfindung des jüdischen Nationalismus, *Österreichische Zeitschrift für Geschichtswissenschaften*, 5, 2 (1994), s. 151–77; Miroslav HROCH, *Národy nejsou dílem náhody: Příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*, Praha: SLON, 1999, viz zde též poznámka č. 7.

dokládána relevance přístupů B. Lincolna a A. Smithe,²⁶ jejichž klasifikace, respektive teorie historických *narativů* jako základních prvků pro konstrukci sdílených obrazů národní identity jsou opětovně posuzovány s ohledem na polský kontext. Právě Lincolnovy přístupy a Smithova koncepce *ethnie a mythomoteur* pak zásadním způsobem podporují důvody, proč republikánské myšlení polské šlechty raného novověku dávat do úzké souvislosti s předmoderními formami sebe-identifikace v podobě aristokratického mýtu.

²⁶ Bruce LINCOLN, *Discourse and the Construction of Society: Comparative Studies of Myth, Ritual, and Classification*, New York – Oxford: Oxford University Press, 1989; TÝŽ, *Theorizing Myth: Narrative, Ideology, and Scholarship*, Chicago – London: University of Chicago Press, 1999; Anthony D. SMITH, *Ethnic Origins of Nations*, Oxford: Basil Blackwell, 1986; Anthony D. SMITH, *The Ethnic Revival in the Modern World*, Cambridge: Cambridge University Press, 1986.

5. Republikánský kontext polské politiky (2. celek studie)

Jak jsme postulovali již u příležitosti charakteristiky struktury předkládané práce, není druhý celek studie, nazvaný *Rzeczpospolita: kontext „východního“ republikanismu*, oproti předchozí části zaměřen výhradně na formulování a cizelaci fundamentálních pilířů teoretického a metodologického aparátu, neboť řeší primárně otázku legitimacy aplikace republikánského schématu na celkový kontext polského politického systému i od něj se odvíjejících vzorců politického uvažování. S ohledem na tento záměr jsou zde identifikovány atributy a specifika politické kultury polské aristokracie v 16. a 17. století, přičemž cílem tohoto postupu zůstává zejména určení základních a dlouhodobých trendů polské společnosti jak v otázce její vlastní sebe-identifikace, tak v oblasti těch rysů politického uvažování, jež můžeme v celkovém měřítku považovat za konsensuální bez ohledu na měnící se kontext či rozličnou politickou orientaci.

V návaznosti na tento komplexní úkol řešené části je zde kladen silný důraz na rozbor význačných konotací pojmu *republika*, jež můžeme v polském šlechtickém prostředí zaznamenat na úrovni parlamentních promluv, jakož právě i v kontextu žánru politicky laděné literatury. Na základě výzkumu těchto významů byl v diskurzu polské aristokracie potvrzen výskyt čtyř až pěti ústředních konotací, k nimž byl smysl republiky pravidelně vztahován, a jež přitom nabíraly různé obsahové šíře, sahající od koncepcie republiky jako suverénního státu *per se* přes republiku jako autoritu práva až po její ztotožňování s modelem smíšené ústavy či s kolektivem šlechtické reprezentace.²⁷ Ve spojitosti s touto dobovou pluralitou náhledů na republikánský koncept je v dané části posuzován i ohlas, jenž šlechtická komunita raně novověkého Polska věnovala modelu *monarchia mixta* a principům právně uspořádané státnosti ve vztahu vůči vlivu idealizované antické kultury i soudobému obrazu Benátské republiky. Doložení výskytu podobných reflexí v politické kultuře *Rzeczypospolité* můžeme považovat za důležité předpolí diskurzivní analýzy republikánského mýtu, neboť aby bylo možné identifikovat pluralitní způsoby uchopení republikánských hodnot ze strany různých autorů, je zapotřebí doložit, že dané hodnoty představovaly pro dobové společenství klíčové atributy politické kultury, a to nejen v rovině literárního diskurzu, ale i na úrovni politické praxe.

²⁷ Dorota PIETRZYK-REEVES, O pojęciu rzeczpospolita (res publica) w polskiej myśli politycznej XVI wieku, *Czasopismo Prawno-Historyczne*, 2010, 62, 1 (2010), s. 37–64; Tomasz W. GROMELSKI, The Commonwealth And Monarchia Mixta In Polish And English Political Thought In The Later Sixteenth Century, in: R. Unger – J. Basista (ed.), *Britain and Poland-Lithuania: Contact and Comparison from the Middle Ages to 1795*, Leiden-Boston: Brill, 2008, s. 165–182; Ewa BEM-WIŚNIEWSKA, Wizja Rzeczypospolitej w epoce staropolskiej. Od historii języka do historii kultury, in: B. Dybaś – P. Janczewski – T. Kempa (eds.), *Rzeczpospolita w XVI–XVIII wieku. Państwo czy wspólnota?*, Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2007.

V souladu se strukturou realizovanou již v teoretické části, jež je následně respektována i pro závěrečný analytický úsek práce, je v této kapitole republikánský charakter polské státnosti dáván do souvislosti se zkoumáním významů, jež byly v politickém světě polské aristokracie přičleňovány principům svobody a rovnosti jakožto základním rétorickým nástrojům realizace parlamentní politiky. V důsledku zamýšlené tendence neorientovat se v rámci tohoto celku na rovinu individuálních autorů a setrávat namísto toho na úrovni celkového kontextu raně novověké politické kultury jsou ve spojitosti se šlechtickým diskurzem svobody i obecným charakterem polského zřízení posuzovány stávající dominantní trendy ve vnímání politické mentality polské předmoderní aristokracie. V rámci tohoto postupu je opětovně dokládáno, že republikánská interpretace představuje v otázce reflexe hodnotového systému a struktury identity dosud marginální pozici, jež je obvykle zastíňována berlinovsko-constantovským prizmatem na úrovni politického myšlení²⁸ a již zmiňovanou etnizující *sarmatskou*, respektive stavovskou kategorizací na rovině identity. Z důvodu reinterpretační snahy těchto schémat je tak v této části práce představena alternativní hodnotově-politická orientace raně novověké identity, opírající se o modelovanou koncepci republiky s trojúhelníkem příslušných hodnot jako klíčovými pilíři.

Specifickou pasáž v rámci obecné aplikace republikánské teorie na celkový kontext polské politické kultury tvoří tudíž již naznačená dekonstrukce *sarmatismu*, jehož tradiční etnická forma uchopení vyžaduje s ohledem na užívanou republikánskou terminologii reinterpetaci do podoby sdíleného symbolického přesvědčení.²⁹ V souvislosti s touto dekonstrukcí byly prostřednictvím dobových dokumentů zároveň prozkoumány klíčové principy šlechtické koncepce občanství, o něž bylo možné předpokládanou republikánskou kolektivní identitu opírat. Oba postupy přitom naznačily oprávněnost aplikace republikánského schématu na polské prostředí, neboť díky nim bylo prokázáno, že namísto tradičně raženého diskurzu pokrevní linie a rodových vazeb, respektive vize etnického dědictví „antických kmenů“ je třeba v kontextu raně novověkých identitárních projekcí hovořit o ideálu polského šlechtice jakožto antického občana-rétora. Sarmatské rysy kolektivní identity v intencích konzistentní ideologické doktríny pak není v polském politickém myšlení možné stopovat dříve

²⁸ Viz například Walického hodnocení polské zlaté svobody, Andrzej WALICKI, Trzy patriotyzmy, in: TÝŽ, *Polskie zmagania z wolnością: widziane z boku*, Kraków: Universitas, 2000, s. 230.

²⁹ Studie se v tomto směru přidružuje zejména přístupů Althoena, Kerskena či Fabera, David ALTHOEN, Natione Polonus and the Narod Szlachecki, op. cit., s. 475–508; Norbert KERSKEN, Geschichtsbild und Adelsrepublik. Zur Sarmatentheorie in der polnischen Geschichtsschreibung der frühen Neuzeit, *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, 52, 2 (2004), s. 235–260; Martin FABER, Das Streben des polnischen Adels nach dem Erhalt seiner Privilegien Zur ursprünglichen Bedeutung des Wortes „Sarmatismus“, *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, 57, 3 (2009), s. 374–401.

než v druhé polovině 18. století, kdy podobné označení plnilo primárně denunciační úlohu formulovanou ze strany osvícenských stoupců politických změn. V důsledku toho je třeba koncepci *sarmatismu* – na rozdíl od zde obhajovaného republikánského schématu – považovat primárně za anachronistickou konstrukci a projekci vlastní identity do historického prostředí, v němž však dotýčný termín nenesl ony předpokládané konotace.

6. Diskurz republikánského mýtu v polském prostředí (3. celek studie)

6.1 Pluralitní uchopení politické identity v kontextu republikánského dědictví

Jak bylo již rovněž deklarováno v souvislosti se strukturováním celého výzkumného rámce, je za stěžejní část studie třeba považovat především její třetí celek. V něm dochází prioritně k posouzení koherence polského politického myšlení a odvozené problematiky dobové identity s teorií republikanismu, a to na úrovni diskurzivní analýzy tří konkrétních politických koncepcí z doby 16. a 17. století, jejichž autoři v určité podobě reprezentovali alternativní způsoby uchopení aristokratického mýtu. Jako klíčovou můžeme tuto analýzu partikulárních nuancí republikánského proudu chápat jednak z toho důvodu, že dosavadní badatelské přístupy vůči fenoménu polské historické politické teorie nebraly v převažující míře možnou různorodost republikánských diskurzů v úvahu,³⁰ zatímco tato kapitola stopuje atributy republikánského mýtu právě s ohledem na jeho vnitřní distinkce. Stejně tak je možné vyzdvihovat důležitost zvoleného přístupu s ohledem na fakt, že jedině ověření smysluplnosti zmíněné republikánské interpretace prostřednictvím detailního rozboru konkrétních děl specifických myslitelů umožňuje využít při výzkumu republikánské problematiky preferovaný přístup *theory as practice* a pochopit tak význam analyzovaných koncepcí republiky, svobody či identity v jejich celistvém dobovém kontextu jako součást politické praxe.

Podobně jako předchozí celky je i tato část strukturována v souladu s aplikací republikánského schématu, přičemž hlavní explicitní linie tohoto rozdělení opisuje v prvé řadě logiku výběru jednotlivých zkoumaných autorů. Diskurzivní analýza republikánského mýtu je tak členěna do kapitol pojednávajících samostatně o politickém myšlení Stanisława Orzechowského, Andrzeje Frycze Modrzewského a Łukasze Opalińskiego, ačkoliv i tyto kapitoly je možné následně vnímat jako součást dvou poněkud odlišných výzkumných celků. Těžiště studie totiž tvoří především analýza a komparace politického myšlení prvních dvou zmíněných současníků (tedy Orzechowského a Modrzewského), jejichž uchopení aristokratického mýtu je prokazatelně možné vnímat jako formování skutečně původních vzorců polského republikanismu i kolektivní sebe-identifikace v předpokládaných politicko-občanských intencích. Oproti tomu zcela závěrečná samostatná pasáž, věnovaná politické teorii Opalińskiego, je zařazena zejména pro doložení teze, že v průběhu 16. století zformované ideové vzorce republikanismu, formulované především Orzechowským a Modrzewským, byly díky

³⁰ Srov. zejména tyto práce: Dorota PIETRZYK-REEVES, *Łąd Rzeczypospolitej*, op. cit.; Anna GRZEŚKOWIAK-KRWAWICZ, *Noble Republicanism in the Polish-Lithuanian Commonwealth*, op. cit.; TÝŽ, *Regina libertas*, op. cit., 2006, viz zde rovněž poznámka č. 3.

literární činnosti autorů typu Opalińskiego přenášeny i do kontextuálně odlišného politického prostoru barokní epochy. Zmíněná analýza politického diskurzu polské šlechty je tudíž pojmána primárně jako střet republikánského mýtu na ose Orzechowski versus Modrzewski, přičemž rozbor Opalińskiego dialogické tvorby představuje především doklad pokračování společné republikánské tradice, jehož kontinuita však nebyla zachována prostřednictvím překonání původního napětí, ale reflexí nových problémů a dilemat. Zvolená struktura tak v tomto ohledu dokládá nejen oprávněnost předpokladu republikánského mýtu v kontextu polské politiky, ale i Bruggerovu tezi o existenci různých forem republikanismu v závislosti na modifikacích politické kultury a struktury politiky jako takové.

6.2 Politický kontext polské literární tvorby: autorská motivace a *theory as practice*

Každá z uvedených kapitol (3.1 *Republikánský mýtus Stanisława Orzechowského*, 3.2 *Republikánský mýtus Andrzeje Frycze Modrzewského*, 3.3 *Republikánský mýtus Łukasze Opalińskiego*) nicméně respektuje zavedenou společnou strukturu výzkumu raně novověkého politického myšlení a problematiky identity. Z těchto důvodů je v souladu s přístupem *theory as practice* věnována detailní pozornost jak důvodům výběru zmíněných autorů jakožto reprezentativním představitelům dobového politického diskurzu, tak následně i selekci jejich relevantních děl pro analýzu republikánského mýtu. V analytické části jsou navíc vždy reflektovány i klíčové kritické studie v rámci soudobého stavu bádání a představovány stěžejní prameny pro systematický výzkum politického myšlení dotyčných myslitelů.

Při alespoň částečném rozvedení důvodů této selekce je vhodné konstatovat, že volba Orzechowského a Modrzewského byla determinována několika navzájem provázanými rovinami. Oba autory je totiž třeba chápat nejen jako současníky, kteří vzájemně reflektovali svá díla, díky čemuž studie předchází nebezpečí Skinnerových mytologií,³¹ ale rovněž jako přímé osobní konkurenty, kteří tvořili v rámci totožné mocensko-politické konstelace. V jejich životních příbězích můžeme tudíž identifikovat peripetie směřující od vzájemného přátelství k nepřekonatelné názorové rivalitě i osobní animozitě, jež se společně odrážely právě do charakteru příslušné politické tvorby. Za další antagonistický rozměr politické a literární činnosti obou představitelů raně novověkého diskurzu můžeme považovat náboženský podtext jejich teorií, vycházející sice původně z obdobných pozic, ale zformovaný postupně do naprostých antipodů v podobě Modrzewského inklinace k reformaci a Orzechowského

³¹ Quentin SKINNER, Meaning and Understanding in the History of Ideas, *History and Theory*, 8, 1 (1969), s. 3–53.

katolického fundamentalismu. S ohledem na tento náboženský rozměr vzájemné dichotomie jsou v dotyčných podkapitolách zevrubně představovány i vyhrocené osobní a kariérní zlomy obou autorů – u Orzechowského například kauza jeho exkomunikace a v Modrzewského případě problémy spjaté s cenzurou jeho klíčového spisu.

Poslední identifikovaný rozměr zvolené politické tvorby, legitimizující uplatnění diskurzivní analýzy pro výzkum základů polského republikánského mýtu, představuje u obou myslitelů výzkum tzv. „*druhého života*“ jejich politických teorií. Hlavním předmětem zájmu jsou v tomto smyslu interpretace Orzechowského a Modrzewského politických koncepcí ze strany ideologicky různě profilovaných nositelů polské identity v nadcházejících staletích. Právě díky těmto ideologickým konstrukcím, formulovaným politickými a kulturními elitami v průběhu 18. – 20. století, začali být totiž oba humanisté vnímáni apriorně jako vzájemné antipody, ať už na rovině osobních vlastností, tak především v otázce žádoucího směřování polské společnosti a esence polské identity. Díky reflexi těchto měnících se interpretačních pozic je pak možné prokázat, že Orzechowski zastával pozici vlivného „*tribuna šlechtického lidu*“³² primárně během svého života, zatímco v pozdějších epochách začal být jeho odkaz z nejrůznějších ideologických pohnutek denunciován. V kontrastu s tím lze v případě Modrzewského politického odkazu potvrdit, že jeho dobově vcelku opomíjené postřehy byly rekonstruovány a reformulovány do polohy génia polského politického reformismu především díky osvícenské a progresivistické interpretaci jeho díla.³³

Jak již bylo zmíněno ve spojitosti s přístupem *theory as practice*, je v případě obou vybraných myslitelů krom problematiky jejich vzájemného vztahu a následné analýzy klíčových principů republikánského mýtu rozebírána i otázka jejich žánrové tvorby. Ta se na první pohled jeví složitěji u Orzechowského, u něhož bylo nezbytné reflektovat skutečně širokou paletu literárních forem, sahající od apelací, politických projevů přes *funeris oratio* až po klíčové dialogy. Oproti tomu Modrzewski je sice často vnímán v první řadě jako autor

³² Stanisław SALMONOWICZ, Stanisław Orzechowski: retoryka w służbie polityki, *Odrodzenie i Reformacja w Polsce*, 50, 2006, s. 283, 293; Stanisław ORZECHOWSKI, *Stanislai Orichovii Roxolani Fidelis subditus sive de institutione regia ad Sigismundum Augustum libri duo*, Cracoviae, 1584, též Bogumiła KOSMANOWA, Popularność Stanisława Orzechowskiego w Rzeczypospolitej szlacheckiej, *Odrodzenie i Reformacja w Polsce*, 22, 1977, s. 78, 86.

³³ Tadeusz MIKULSKI, „Czytywałem Polaka Modrzewskiego...“: ze związków kulturalnych między Oświeceniem a Renesansem, *Pamiętnik Literacki: czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej*, 45, 1 (1954), s. 205–222; Gracjan PIOTROWSKI, *Satyra przeciwko zdaniom i zgorzleniom wieku naszego za powodem Satyra, Jana Kochanowskiego, Xiążęcia naszych Poetow, który się na końcu Satyr kładzie wydany*, Warszawa: w Drukarni J. K. MCI y Rzeczypospolitey u XX. Scholarum Piarum, 1773; Steffen HUBER, *Polifonia tradycji: filozofia praktyczna i teoretyczna Andrzeja Frycza Modrzewskiego*, Warszawa: Uniwersytet Warszawski – Wydawnictwo Naukowe Sub Lupa, 2014.

jednoho stěžejního *opus magnum*, nicméně právě analýza politického korpusu obou autorů prokázala, že se jak u Orzechowského, tak u Modrzewského setkáváme s výraznou tendencí reflektovat ve svých literárních počinech měnící se politickou atmosféru dané doby, související úzce s osobními kariérami i mocenskými vyhlídkami příslušných autorů. I v polském republikánském prostředí lze tudíž v případě dílčích spisů identifikovat určitou závislost používaných žánrů na intencích jednotlivých autorů, jež byla typická pro severoitalskou „kolébku“ občanského humanismu.

U obou myslitelů tak byly prozkoumány různé, mnohdy navzájem protichůdné autorské pozice, z nichž dotyční aktéři při své tvorbě konkrétních děl vycházeli – u Orzechowského například diskurz „královského rádce“ kontrastující s diskurzem „šlechtického tribuna“. S otázkou variabilně používaných žánrů byla rovněž prozkoumána i problematika vlivu partikulární politické agendy a dobového parlamentního kontextu na jejich literární tvorbu a tím i na celkové vyznění republikánské teorie, odrážející opět logiku *theory as practice*. V Orzechowského případě byly v tomto směru určeny souvislosti mezi autorovými politickými postoji v rámci probíhajícího sporu o legitimitu tzv. *exekučního hnutí* a jeho formulovanými vizemi žádoucího konfesního směřování polské společnosti.³⁴ V Modrzewského tvorbě byl oproti tomu zachycen silný sociální motiv, související s dobovým napětím v otázce vymezení principů občanství, respektive s propagovaným vztahem polské aristokratické obce vůči ostatním společenským vrstvám.³⁵ V kontrastu vůči oběma zmiňovaným autorům byl pak reflektován pozdější kontext Opalińskiego tvorby, v jehož případě již relevantní politické téma netvořila ani konfesní příslušnost, ani napětí mezi magnátskými rody a širší šlechtickou obcí, nýbrž dobová paralyzace parlamentního procesu spojená s problematikou *liberum veto*.³⁶

³⁴ K Orzechowského reflexi *exekučního hnutí* viz Stanisław ORZECZOWSKI, Dyjalog albo Rozmowa około egzekucyjnej Polskiej Korony, in: TÝŻ, *Wybór pism*, J. Starnawski (ed.), Wrocław: Ossolineum, 1972, s. 304–457; TÝŻ, Quincunx, to iest wzor Korony Polskiej na cynku wystawiony przez Stanisława Orzechowskiego Okszyca z Przemyskiej ziemie: y za kolędę posłom koronnym do Warszawy na nowe lato roku pańskiego 1564 posłany, in: TÝŻ, *Wybór pism*, J. Starnawski (ed.), Wrocław: Ossolineum, 1972, s. 460; Hana ŚWIDERSKA, *Stanisław Orzechowski (1513–1566)*, University of Oxford: Faculty of Medieval and Modern Languages and Literature, 1960, disertační práce, s. 104; Stanisław GRZYBOWSKI, Orzechowski and the Beginnings of Political Science of Baroque, *Organon*, 12/13, (1976/1977), s. 110.

³⁵ Andrzej FRYCZ MODRZEWSKI, Łaski, czyli o karze za meżobójstwo. Mowa pierwsza, in: TÝŻ, *Dziela wszystkie*, t. II, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1954, s. 50–51.

³⁶ Maria Olha PRYSHLAK, „Forma Mixta“ as a Political ideal of a Polish Magnate: Łukasz Opaliński's 'Rozmowa Plebana z Ziemianinem', *The Polish Review*, 26, 3 (1981), s. 26–42; Stanisław GRZESZCZUK, Ideologia i źródła sejmowe Rozmowy Plebana z Ziemianinem Łukasza Opalińskiego, *Pamiętnik Literacki: czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej*, 51, 4 (1960), s. 287–325.

6.3 Analýza republikánského mýtu: interpretace hodnot svobody, rovnosti a obecného dobra

V rámci struktury třetího celku studie, zaměřeného na partikulární uchopení republikánského myšlení, je třeba za nejzásadnější část považovat ty kapitoly, jež se v detailní míře věnují diskurzivní analýze klíčových hodnot republikánského mýtu. Shodně nazvané kapitoly (3.1.6 *Orzechowského koncepcce republikánského mýtu*, 3.2.3 *Modrzewského koncepcce republikánského mýtu*) identifikují zejména míru diverzity v pojetí aristokratického diskurzu republiky, a to právě prostřednictvím rozboru různých rovin uchopení svobody, rovnosti a koncepcce obecného dobra. Ve všech třech sledovaných případech (tedy nejen u Orzechowského a Modrzewského jakožto „otců-zakladatelů“ dané identitární koncepcce, ale i u Opalińskiego jakožto reprezentanta republikánských principů v následující epoše) jsou navíc definované hodnoty vztahovány k preferovanému modelu *monarchia mixta* v pozici ideální vize fungující republiky.

Centrální úlohu při analýze Orzechowského, Modrzewského a Opalińskiego politického myšlení tak sehrává opět koncepcce republikánského trojúhelníku, jež prostupuje všemi třemi částmi práce – nejprve na rovině formulace a operacionalizace daného schématu, následně prostřednictvím posouzení možností aplikace tohoto modelu na celkový kontext polského raně novověkého myšlení a v tomto závěrečném celku studie pak právě ve formě rozboru distinktivních nuancí aristokratického mýtu v pojetí zmíněných autorů. Ačkoliv jsme v souvislosti s různorodostí žánrů již konstatovali, že pro analýzu politického diskurzu polské aristokracie bylo zapotřebí prostudovat širokou škálu politických spisů, neboť republikánskou tvorbu uvedených autorů není možné ztotožňovat výhradně s jedním textem, můžeme na tomto místě uvést, že určitá díla lze považovat z hlediska diskurzivní analýzy republikánského mýtu za klíčová. V případě Orzechowského je to zejména jeho série dialogů (*Dyjalóg* a *Quincunx*),³⁷ ačkoliv stranou pozornosti nemohly zůstat ani jeho četné promluvy či adorační díla.³⁸ Nejjednodušší situace ohledně selekce stěžejních děl panovala patrně u Modrzewského, u něhož

³⁷ Stanisław ORZECOWSKI, *Dyjalóg albo Rozmowa około egzekucyjei Polskiej Korony*, op. cit.; TÝŽ, *Quincunx, tho iest wzor Korony Polskiej*, op. cit.

³⁸ Z dalších klíčových spisů Orzechowského je třeba jmenovat především tyto: Stanisław ORZECOWSKI, *Fidelis Subditus w redakcyi I-ej z roku 1543*, T. Wierzbowski (ed.), Warszawa: Druk K. Kowalewskiego, 1900; TÝŽ, *Mowa do szlachty polskiej przeciw prawom i ustawom Królestwa Polskiego uporządkowanym przez Jakuba Przyłuskiego*, in: TÝŽ, *Wybór pism*, J. Starnawski (ed.), Wrocław: Ossolineum, 1972, s. 98–114; TÝŽ, *Mowa żalobna, jaką Stanisław Orzechowski z Rusi wygłosił do szlachty polskiej na pogrzebie Zygmunta Jagiellończyka, króla polskiego* in: TÝŽ, *Wybór pism*, J. Starnawski (ed.), Wrocław: Ossolineum, 1972, s. 3–88; TÝŽ, *Żywot i śmierć Jana Tarnowskiego kasztelana krakowskiego, hetmana wielkiego koronnego*, W Warszawie: w Drukarni J. K. Mci y Rzeczypospolitey w Koll. Soc. Jesu, 1773.

byla analýza orientována primárně na korpus jeho pěti knih *O nápravě Rzeczypospolité*,³⁹ ačkoliv i jeho republikánské postřehy vyžadovaly rovněž reflexi spisů zdánlivě marginálnějšího ranku.⁴⁰ Při snaze o vysledování modifikací republikánské reflexe aristokratického mýtu v 17. století ze strany Opalińského byla s ohledem na dědictví Orzechowského žánru věnována zásadní pozornost autorovu dialogu *Rozmowa*,⁴¹ jehož vyznění však bylo rovněž zasazeno do kontextu žánrově odlišného díla *Obrana Polska*.⁴²

V otázce uchopení svobody ze strany všech tří zkoumaných myslitelů byly přitom potvrzeny předpoklady, formulované již na základě aplikace republikánského modelu na obecné rysy raně novověké politické kultury šlechtického Polska. U všech politických literátů bez ohledu na již uvedené žánrové nuance jejich tvorby byl identifikován specifický náhled na svobodu v intencích *ne-dominance*, kombinující v sobě individuálně-soukromý rozměr této hodnoty v podobě šlechtických privilegií s kolektivně-veřejnou úrovní, jež byla s konotací politické participace a občanské ctnosti chápána jako nedílná součást korpusu zlatých svobod. Ve všech sledovaných případech byl navíc potvrzen základní symptom republikánského vztahu ke svobodě, dle něhož bylo nezbytné tuto hodnotu vnímat nikoli jako abstraktní a od přirozenosti daný princip lidské existence, nýbrž jako inherentní atribut partikulárního politického společenství. Spojující téma diskurzu svobody představuje ve šlechtické tvorbě i výrazná dichotomie mezi pravou volností a falešnou svévolí (*swawola*),⁴³ jež je u všech řešených myslitelů ztotožňována s přepjatým šlechtickým egoismem. I v záležitosti reflexe svévole bylo nicméně potvrzeno, že užívání daného pojmu vykazovalo silnou tendenci k vedení politické boje na rétorické rovině, neboť zmíněná dichotomie mezi svobodou a svévolí byla

³⁹ Srov. původní vydání Andrzej FRYCZ MODRZEWSKI, *Commentariorum De Republica Emendanda, Libri Quinque Andreae Fricii Modrevii ad Regem, Senatam, Pontifices, Presbyteros, Equites, Populumque Polonię Ac reliquę Sarmatię*, Cracoviae: Łazarz Andrysowic, 1551.

⁴⁰ Z Modrzewského dalších děl byla pro analýzu diskurzu využívána zejména tyto: Andrzej FRYCZ MODRZEWSKI, Do arcybiskupów, biskupów i kapłanów, Trzecia mowa o karze za męzobójstwo, in: TÝŻ, *Dziela wszystkie*, t. II, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1954; TÝŻ, Księga o wolnej woli człowieka, in: TÝŻ, *Dziela wszystkie*, t. IV., Pisma 1560–62, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1957; TÝŻ, Łaski, czyli o karze za męzobójstwo, op. cit.; TÝŻ, Mowa Prawdomówcy Perypatetyka, in: TÝŻ, *Dziela wszystkie*, t. II, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1954, s. 173–189.

⁴¹ Łukasz OPALIŃSKI, Rozmowa plebana z ziemianinem albo dyskurs o postanowieniu terażniejszym Rzeczypospolitej i o sposobie zawierania sejmów R. P. 1641, in: TÝŻ, *Wybór pism*, S. Grzeszczuk (ed.), Wrocław – Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1959, s. 5–128.

⁴² Łukasz OPALIŃSKI, Obrona Polski przeciw Janowi Barkłayowi, in: TÝŻ, *Wybór pism*, S. Grzeszczuk (ed.), Wrocław – Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1959.

⁴³ K polské dobové reflexi svévole viz Szymon STAROWOLSKI, O wolności bez swawoli, in: Z. Ogonowski (ed.), *Filozofia i myśl społeczna XVII w.*, t. I, Warszawa: Państwowe Wydaw. Naukowe, 1979, s. 137–142.

všemi řešenými autory projektována do názorových třenic mezi preferovanými politickými skupinami a jejich protivníky.⁴⁴

V souladu s představenými indiciemi naznačujícími existenci variabilních verzí republikánského narativu, byly v rámci příslušných kapitol nicméně zaznamenány i podstatné nuance, a to jak v otázce partikulárních interpretací svobody, tak v záležitosti vztahu vůči zbylým pilířům konstrukce republiky. U Orzechowského tak byla v tomto smyslu zdokumentována propagace svobody coby zásadního civilizačního činitele, od něhož bylo možné odvozovat přirozené právo polského šlechtického národa na dominanci nad ostatními pospolitostmi (mýtus polského mesianismu a imperialismu).⁴⁵ Modrzewského koncepcie svobody oproti tomu vykazuje výrazný racionalistický a sociálně-disciplinační podtext, související úzce s autorovým nadřazováním mravnosti a veřejného blaha nad individuální šlechtické představy o „dobrém životě“.⁴⁶ Zatímco tak Orzechowski prezentuje svou koncepci svobody jako principu, jehož je zapotřebí, aby mohl šlechtic „zpívat a tančit doma dle libosti“,⁴⁷ apeluje Modrzewski na ochrannou úlohu svobody v boji proti hříchu i za cenu razantního omezení šlechtické individuální sféry.

Podobné distinkce je přitom možné rozpoznat i v související otázce rovnosti, jež byla jednotlivými autory – opět v korelaci s republikánskými zásadami – vnímána primárně jako záležitost občanského statusu. Dle republikánské logiky byl tento občanský princip nucen čelit jakýmkoli formálním podobám hierarchie, narušujícím klíčovou suverenitu práva, což ovšem na druhé straně nebránilo trendu posilování vlastní občanské identity prostřednictvím formulace obrazů vnitřního i vnějšího nepřítele. Nejrazantnější forma inter-aristokratické rovnosti byla v tomto směru prokázána u Orzechowského, který status polské identity sice podmiňuje občanstvím, avšak současně apeluje na jeho udržení prostřednictvím vyloučení neurozených vrstev společnosti z korpusu republikánských ctností, přestože i ony podle něho přináležejí republice a zajišťují její materiální blahobyť.⁴⁸ Ve spojitosti s takto pojímanou

⁴⁴ U klíčových autorů republikánského mýtu lze podobnou tendenci zaznamenat například v těchto případech: Stanisław ORZECZOWSKI, *Dyjalóg albo Rozmowa*, in: *Wybór pism*, op. cit., s. 307; Andrzej FRYCZ MODRZEWSKI, *O poprawie Rzeczypospolitej*, in: *TÝŽ, Dzieła wszystkie*, t. I, op. cit., s. 238; Łukasz OPALIŃSKI, *Rozmowa plebana z ziemianinem*, op. cit., s. 85.

⁴⁵ Stanisław ORZECZOWSKI, *Mowa do szlachty polskiej*, op. cit., s. 99, 103.

⁴⁶ Janusz TAZBIR, *Wrogowie i krytycy Frycza-Modrzewskiego*, *Przegląd Historyczny*, 64, 3 (1973), s. 490; Andrzej FRYCZ MODRZEWSKI, *O poprawie Rzeczypospolitej*, in: *TÝŽ, Dzieła wszystkie*, t. I, op. cit., s. 168, 193, 354.

⁴⁷ Stanisław ORZECZOWSKI, *Quincunx*, in: *Wybór pism*, op. cit., s. 556–557.

⁴⁸ Stanisław ORZECZOWSKI, *Dyjalóg albo Rozmowa*, in: *Wybór pism*, op. cit., s. 454–455; Stanisław ORZECZOWSKI, *Quincunx*, in: *Wybór pism*, op. cit., s. 384.

politickou identitou přitom znovu vyvstává onen civilizačně-imperiální rozměr polského šlechtictví, jehož úkolem bylo šířit žádoucí hodnotu občansky rovného stavu bez ohledu na majetkové či teritoriální odlišnosti. Sám princip urozenosti byl navíc u Orzechowského v řadě případů relativizován, a to opětovně s ohledem na stěžejní pozici ideje republiky, jež autorovým prizmatem nepotřebuje šlechtice rodu, nýbrž šlechtice ducha ochotného k oběti vlastního života.⁴⁹

V opozici vůči Orzechowského pojetí občanské rovnosti stavu coby základnímu atributu republiky bylo potvrzeno, že Modrzewski do své republikánské koncepce zavádí revoluční princip rovnosti jako univerzálního práva, jenž představoval zároveň účelný rétorický nástroj pro kritiku aristokratického exkluzivismu i vhodný argumentační pilíř pro pozdější emancipační snahy, usilující o inkorporaci neurozených vrstev do rámce polského „národa“. I Modrzewského pojetí rovnosti je nicméně nutné považovat za ambivalentní, neboť jestliže byl Orzechowski schopen kombinovat koncept rigorózní občanské rovnosti s razantním principem společenské nerovnosti, chápal Modrzewski univerzální rovnost práva jako přirozený atribut lidských bytostí, jež by se však měly diametrálně lišit co do kvality vlastního přínosu republiky a tím i akceptovat rozdílnou míru disciplinační striktnosti, kterou vůči nim uplatňovala právě politická moc.⁵⁰

Republikánské symptomy uvažování byly krom toho vysledovány i v případě posledního „vrcholu“ zmíněného trianglového schématu, a sice v přístupech jednotlivých myslitelů vůči ideji obecného dobra. Právě diskurzivní analýza tohoto pojmu přitom potvrdila, že dotyčné republikánské hodnoty jsou v raně novověkém kontextu interpretovatelné jedině při jejich vzájemném vztažení vůči sobě navzájem. Smysl politické participace, jakož i homogenita občanského stavu totiž plnily v očích Orzechowského, Modrzewského i Opalińskiego svůj význam jedině tehdy, pokud společně směřovaly k prosperitě republiky a tím právě i k realizaci obecného dobra. Jednotný diskurz tohoto principu je ve všech sledovaných případech zřetelný jak v podobě shodných řečnických figur (alegorie námořní plavby či anatomická alegorie republiky jako lidského těla),⁵¹ tak v totožných vzorcích reflexe antického dědictví, dle níž byla

⁴⁹ Stanisław ORZECZOWSKI, *Żywot i śmierć Jana Tarnowskiego*, op. cit., 1855, s. 41; Stanisław ORZECZOWSKI, *Dyjalóg albo Rozmowa*, in: *Wybór pism*, op. cit., s. 415.

⁵⁰ Viz kapitola XVII. „O urządzie, który by się o domowy pokój starał próżnując z miasta wyganiając, a pijane i hultaje karząc“ v Modrzewského ústředním spisu, Andrzej FRYCZ MODRZEWSKI, *O poprawie Rzeczypospolitej*, in: TÝŽ, *Dzieła wszystkie*, t. I, op. cit.; Włodzimierz BERNACKI, *Mysł polityczna I Rzeczypospolitej*, Kraków: Arcana, 2011, s. 92.

⁵¹ Andrzej FRYCZ MODRZEWSKI Andrzej, *O poprawie Rzeczypospolitej*, in: *Dzieła wszystkie*, t. I, op. cit., ks. I, IX., s. 121, 304; Łukasz OPALIŃSKI, *Rozmowa plebana z ziemianinem*, op. cit., s. 41, 48; Stanisław ORZECZOWSKI, *Mowa do szlachty polskiej*, op. cit., s. 107.

polská *Rzeczpospolita* v humanistickém i barokním diskurzu líčena jako nositelka ctnostných tradic již zaniklého řeckého a římského světa. V souvislosti s výzkumem reflexe tohoto dědictví v literární tvorbě polských republikánů byla krom toho věnována pozornost i pragmatickému rozměru této antické rétoriky, neboť jak v Orzechowského, tak v Opalińskiego dialogických dílech můžeme zaznamenat výrazné prolínání antického světa s dobovou realitou šlechtického Polska. Tato propojenost přitom prokazatelně sloužila konkrétním politickým cílům, jelikož například spor mezi jednotlivými figurami daných dialogů, situovaný zdánlivě do sporu o realie athénské či římské republiky, demonstroval ve skutečnosti velmi akutní napětí uvnitř polské politické obce.⁵²

Poslední atribut republikánského myšlení, jenž byl podroben komparativní optice různých náhledů v závislosti na odlišné politické, respektive náboženské orientaci a měnícím se politickém kontextu, představuje otázka institucionální podoby republiky, odkazující k úloze koncepce *monarchia mixta*. I v této závěrečné části přitom studie potvrzuje závěry formulované již na základě charakteristiky polské politické kultury v obecné rovině, poněvadž u všech zmíněných myslitelů můžeme uvažovat o klasifikaci jejich ideálně pojímaného institucionálního zřízení republiky dle logiky inter *maiestatem ac libertatem*. Ani v jednom případě tak nelze hovořit o jednoznačné preferenci některého z mocenských center, nýbrž o rétorickém prosazování jejich vzájemné harmonie tak, aby republika vzkvétala a občanská obec se neutápěla v permanentním konfliktu.

Tento postoj ovšem u jednotlivých myslitelů do značné míry variuje, neboť je opětovně determinován změnami mocenské konstelace a od nich odvislých proměnlivých autorských pozic. Přihlédneme-li v tomto ohledu ke konkrétním konturám Orzechowského vize, můžeme prohlásit, že i přes místy neoddiskutovatelné promonarchické postoje jeho klíčové dialogické figury papežence, zůstává pro Orzechowského král „tesařem“ či „správcem“ polské republiky,⁵³ ponechávajícím rozhodující autoritu v rukách šlechtické pospolitosti. Modrzewski a Opaliński oproti tomu projevují monarchistické ladění vlastních republikánských úvah mnohem zdatněji, neboť zejména první zmíněný pověřuje panovnický majestát odpovědností za mravnost celé společnosti. Při detailnějším pohledu na Modrzewského přístup se však zřetelně ukazuje, že ani on ve svém republikánském diskurzu nevystupuje z hranic modelu *monarchia mixta*, jelikož i jeho ideální představa královské pozice je v konci limitována

⁵² Stanisław ORZECHOWSKI, *Fidelis subditus w redakcyi 2-ej z r. 1548*, G. Saenger – T. Wierzbowski (eds.), Warszawa: Druk K. Kowalewskiego, 1908, s. 41; Łukasz OPALIŃSKI, *Rozmowa plebana z ziemianinem*, op. cit., s. 67, 85, 96.

⁵³ Stanisław ORZECHOWSKI, *Dyjalog albo Rozmowa*, in: *Wybór pism*, op. cit., s. 314.

zájmem republiky, pro jehož naplnění musí být polský panovník volen svými občany a musí při svém rozhodování vycházet z jejich vůle.⁵⁴

Ze srovnání Orzechowského a Modrzewského percepce republikánského pojetí identity tak vcelku jednoznačně vyplývá, že zatímco u prvního zmíněného byl dotýčný aristokratický mýtus formován do vize Polska jakožto vyvolené katolické obce svobodných nositelů občanství, jejichž úkolem je uchovat tradiční šlechtický model sociální struktury, vykresloval Modrzewski obraz polské společnosti jako přísně racionálního a spravedlivého kolektivu, jenž měl být otevřen prospěšným změnám a především eliminovat veškerou nepřírozenou nerovnost při současné striktní disciplinaci všech nectnostných hříšníků.

Ve zcela závěrečné pasáži výzkumu pluralitních diskurzů republikánského mýtu pak bylo na příkladu Opalińskiego – navzdory proměněným politickým i sociálním podmínkám – doloženo uchování základních kontur republikánského přístupu vůči politice a identitě rovněž v kontextu 17. století. V tomto ohledu se podařilo zaznamenat, že Opaliński navazoval na své předchůdce jak prostřednictvím obdobného pojmání klíčových politických hodnoty (tedy uchopením svobody ve smyslu ne-dominance, občanskou determinací rovnosti šlechty i propagací modelu monarchia mixta), tak přejímáním výše zdůrazněné žánrové tradice dialogu, kterou do kánonu polského republikanismu vnesl především Orzechowski. Jestliže jsme však v souvislosti s Opalińskiego tvorbou zaznamenali proměnu širšího kontextu akcentovaných politických témat, je zapotřebí dodat, že obdobné změny můžeme rozpoznat právě i v případě pokračující podoby republikánského žánru. Oproti Orzechowského pojetí dialogu, v němž jsou jednotlivé figury jednoznačným zrcadlením autorova pojetí střetu dobra a zla, se do Opalińskiego konstrukce dialogického díla promítá barokní trend notně pluralističtějšího způsobu chápání politiky i společnosti.⁵⁵ Proměna podoby republikánského dialogu v tomto směru velmi zřetelně souvisí se zrodem koncepce přirozeného stavu a společenské smlouvy, jež Opaliński důrazně propaguje,⁵⁶ zejména však s autorovou akceptací antagonistických napětí uvnitř polské společnosti jako přirozených atributů politické reality. I díky této akceptaci analýza Opalińskiego významů republikánských hodnot potvrzuje, že v jeho díle není možné interpretovat dialogické figury černobílým způsobem ani jednoznačně spojovat autorská

⁵⁴ Andrzej FRYCZ MODRZEWSKI, O poprawie Rzeczypospolitej, in: TÝŽ, *Dziela wszystkie*, t. I, op. cit., s. 141; TÝŽ, *O poprawie Rzeczypospolitej*, e-book, op. cit., s. 23, 29, 32.

⁵⁵ Stanisław GRZYBOWSKI, W kręgu Kopernika i Szekspira, *Zapiski Historyczne: poświęcone historii Pomorza i krajów bałtyckich*, 39, 4 (1974), s. 88, 90; TÝŽ, Orzechowski and the Beginnings of Political Science, op. cit., s. 95.

⁵⁶ Łukasz OPALIŃSKI, O powstaniu społeczności ludzkich, in: Z. Ogonowski (ed.), *Filozofia i myśl społeczna XVII wieku*, t. 2, Warszawa: Państwowe Wydaw. Naukowe 1979, s. 209–226.

stanoviska s některou z archetypálních postav. V opozici zejména vůči Orzechowského republikanismu tak Opaliński užívá politickou tvorbu i ústřední motiv republiky nikoli k explicitní adoraci postojů vlastního politického tábora a k denunciaci protivníků, nýbrž k „šifrování“ politické situace jeho dobového Polska do diskurzivního střetu právě zúčastněných dialogických figur.

7. Závěr

Zdůrazníme-li závěrem klíčová východiska, z nichž tato studie vycházela, je třeba připomenout, že ústřední záměr práce úzce souvisel se snahami vyhnout se při výzkumu historických kořenů polské kolektivní identity tradičním stereotypizacím a čelit tak zároveň nebezpečí formování falešných mytologií, před nimiž varuje Skinner. Na jedné straně nelze popřít, že studie s ohledem na výše zdůrazněné cíle, tedy analýzu raně novověkého politického diskurzu v intencích republikanismu a posouzení jeho korelace se způsobem polské kolektivní sebe-identifikace, podrobila zkoumání zcela záměrně ty autory, v jejichž myšlení je možné vystopovat jak jistou spojující linii mezi světem politických idejí a prostorem diskurzivně utvářené identity, tak určitou kontinuitu mezi „premodernitou“ a „modernitou“. Na druhé straně je ovšem třeba akcentovat, že i přes tuto centrální hypotézu ve formě republikánského rámce, jejíž falzifikace logicky vyžadovala určitý předpoklad ideových spojitostí napříč různými historickými kontexty, práce ve všech sledovaných případech respektovala svébytnost zkoumané epochy, spojenou se skutečností, že významy rozebíraných politických pojmů mohly nést v dané době svébytné konotace, notně odlišné od těch, než jaké jim přiřkládá moderní epocha.

7.1 Reflexe výzkumných otázek

Budeme-li se snažit o stručné vystižení hlavních výsledků studie, lze v závěru schematickým způsobem reflektovat vytyčené výzkumné otázky. S ohledem na již představenou strukturu metodologického postupu nejsou tyto otázky objasňovány v pořadí, v jakém byly v úvodu stanoveny, neboť i v závěru respektujeme logické uspořádání studie a poskytujeme odpovědi tak, jak byly tyto vzájemně související problémy postupně řešeny.

V otázce variability, respektive pluralismu polského raně novověkého narativu politického myšlení (otázky č. I a VI) je po zevrubném rozboru vybraných koncepcí možné obhájit závěr, že narativ polské aristokracie u Orzechowského a Modrzewského představuje dva alternativní způsoby reflexe šlechtické identity, jejichž ústřední principy však shodně zapadají do širšího evropského rámce republikánského myšlení. Podobný závěr lze navíc učinit i v otázce rozboru Opalińskiego koncepce, ačkoliv v jeho případě není žádoucí hovořit o formování alternativní tradice, neboť jeho přístup k problematice politického myšlení a identity byl analyzován s ohledem na modifikaci republikánského kánonu v kontextu měnících se politických podmínek (otázka č. VIII).

Za hlavní atribut politického myšlení ve vztahu ke šlechtické identitě (otázka č. II) se podařilo určit představu republiky jako antického ideálu, díky němuž byla polská společnost ze strany vybraných autorů hodnocena vůči ostatním dobovým kolektivům v privilegovaných rysech. Právě ideu republiky jako šlechtické pospolitosti, spjaté distinktivními hodnotami

svobody, rovnosti a obecného dobra (viz otázka č. III), tak můžeme při výzkumu forem předmoderní identity na základě Smithova teoretického schématu považovat za ono jádro identitárního rámce (*ethnie*), jehož ústřední příběh (*mythomoteur*) vycházel z vize polského šlechtice coby ctnostného občana republiky (viz otázka č. VI). Tato vize přitom napříč dobovým polským politickým spektrem odpovídala rysům kolektivního podtypu *mythomoteur*. Podobně jako v otázce interpretace klíčových republikánských hodnot je ovšem možné vysledovat zásadní rozdíly i v záležitosti podrobnější klasifikace partikulárního uchopení mýtu, naznačující korelaci Orzechowského pojetí s *náboženskou* formou a Modrzewského přístupu s politickou verzí *mythomoteur*.

Ve spojitosti s identitárním rozměrem republikánské politiky se rovněž podařilo identifikovat propagandistickou rovinu polského politického diskurzu, jež se u dobových autorů projevovala snahou vykreslit obraz polské šlechtické pospolitosti jako ctnostného a vyvoleného společenství při současném zdůrazňování aktuálně probíhající společenské a politické krize, jejíž překonání vyžaduje velmi specifické formy nápravy. Konkrétní podoba této žádoucí reformy se pak u jednotlivých autorů v mnohém liší, neboť zatímco společný ideový moment Orzechowského a Opalińskiego představuje apel návratu zlatého věku, přichází Modrzewski s vizí dobré společnosti, jež je realizovatelná prostřednictvím nových forem sociální disciplinace. Cíl této nápravy zůstává u všech myslitelů totožný, jelikož ušlechtilá polská společnost může být podle všech realizována výhradně v rámci ctnostné a výjimečné republiky, avšak ony zmiňované nuance v otázce navrhovaných změn lze chápat jako různé pilíře, reprezentující alternativní pojmání polské identity při současném zachování ideje republiky jako společného ideálu (viz otázka č. VII).

V otázce provázanosti politického myšlení s aktuálním mocenským kontextem a v záležitosti různorodého charakteru republikánské literatury (otázky č. IV. a V.) můžeme potvrdit, že v polském prostředí skutečně nelze hovořit o jednoznačném republikánském žánru ve smyslu jednotné formy kánonu politických děl. Lze nicméně v jistém smyslu vyzdvihnout výraznou oblibu dialogu jako dominantního literárního prostředku, zaměřeného na šlechtické publikum s reflexí žádoucí podoby republiky a jejích aktuálních politických problémů, jehož podoba byla ovšem modifikována v závislosti na proměně historického a politického kontextu.

Na základě všech výše zdokumentovaných závěrů můžeme zopakovat již naznačený závěr, že polské politické myšlení raně novověké epochy vykazovalo jednoznačné rysy republikánské reflexe státu i společnosti, jež udávala dobovému šlechtickému diskurzu určující ráz. S ohledem na prokázanou provázanost politické tvorby zkoumaných myslitelů s dobovým politickým prostředím byl rovněž identifikován předpokládaný vztah mezi politickým myšlením a identitou, neboť zmíněné republikánské vzorce uvažování se výrazně projevovaly

ve způsobu, jímž polská aristokracie v roli občanů republiky uvažovala o smyslu své vlastní pospolitosti.

7.2 Možnosti dalšího bádání

Akceptujeme-li republikánské prizma jako stěžejní teoretický a metodologický nástroj pro výzkum formování pluralitních vzorců polské kolektivní identity, je nezbytné přijmout rovněž skutečnost, že předložená studie představuje v tomto ohledu de facto počáteční krok. Jak bylo totiž již naznačeno, spočívala prapůvodní motivace k sepsání této práce v badatelském úsilí o vykreslení úlohy onoho aristokratického mýtu při utváření vzorců moderních *narativů* polské národní identifikace. Skutečnost, že se nezbytnou podmínkou při zkoumání zdrojů národního diskurzu moderního Polska ukázala být právě analýza raně novověkých forem politické identity, však nikterak neodsouvá aktuálnost a smysluplnost stopování pozdějších osudů tohoto identitárního mýtu, a to právě prostřednictvím výzkumu ideologického uchopení předmoderních politických koncepcí ze strany polských osvícenců či národních aktérů v průběhu 19. století.

V té souvislosti můžeme rovněž vytyčit dvě hlavní možné cesty dalšího rozvíjení této problematiky. Případné sledování proměn raně novověkého republikánského diskurzu při konfrontaci s politickým myšlením pozdějších epoch může vycházet především z Bruggerova schématu odlišných západoevropských koncepcí republikanismu pro humanistický a osvícenský kontext, neboť obdobné modifikace republikánské tradice je třeba předpokládat právě i pro prostředí polské šlechtické republiky. S touto tezí se logicky pojí i ona otázka ideologického využívání, respektive reinterpretace původních obrazů šlechtické republiky ze strany odlišných moderních politických směrů. Tento případný badatelský záměr by bylo možné považovat za přímé pokračování předložené studie už jen z toho důvodu, že výstupy této práce skýtají slibný prostor pro objasnění těch způsobů, jimiž ve svých ideových koncepcích s aristokratickým mýtem coby jádrem předmoderní identity (tedy politickým *ethnie*) operovali přívrženci polského liberalismu, konzervatismu, socialismu či dalších ideologických proudů. Alternativní rozvíjení badatelské aktivity v problematice polské raně novověké identity pak může představovat snaha o zakotvení identifikovaných vzorců polského republikánského myšlení v širším středoevropském prostoru. Vezmeme-li totiž v úvahu obdobné vzorce politického vývoje s ohledem na polské, uherské a české stavovství, nabízí se ambice určení totožných atributů republikánského diskurzu, jehož principy byly vysledovány v polském prostředí, například v politické tvorbě české předbělohorské šlechty.

8. Seznam literatury použité v autoreferátu práce

ALTHOEN David, Natione Polonus and the Naród Szlachecki: Two Myths of National Identity and Noble Solidarity, *Zeitschrift für Ostmitteleuropa-Forschung*, 52, 4 (2003), s. 475–508.

ANDERSON Benedict, *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, London: Verso, 1983.

ANGYL Endre, Die Osteuropäische Bedeutung des Sarmatismus, in: G. Székely – E. Fügedi (eds.), *La Renaissance et la Réformation en Pologne et en Hongrie 1450–1650*, Budapest: Akadémiai Kiadó, 1963.

AUSTIN John Langshaw, *How To Do Things With Words*, London: Oxford University Press, 1962.

BARON Hans, *The Crisis of the Early Italian Renaissance: Civic Humanism and Republican Liberty in an Age of Classicism and Tyranny*, Princeton: Princeton University Press, 1955.

BEM-WIŚNIEWSKA Ewa, Wizja Rzeczypospolitej w epoce staropolskiej. Od historii języka do historii kultury, in: B. Dybaś – P. Janczewski – T. Kempa (eds.), *Rzeczypospolita w XVI–XVIII wieku. Państwo czy wspólnota?*, Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2007.

BERLIN Isaiah, Dva pojmy svobody, in: TÝŽ: *Čtyři eseje o svobodě*, Praha: Oikoymenh, 1999.

BERNACKI Włodzimierz, *Myśl polityczna I Rzeczypospolitej*, Kraków: Arcana, 2011.

BOURDIEU Pierre, *Outline of a Theory of Practice*, Cambridge: Cambridge University Press, 1977.

BRUGGER Bill, *Republican Theory in Political Thought: Virtuous or Virtual?*, London: Palgrave Macmillan, 1999.

BUTTERWICK Richard, Introduction, in: R. Butterwick (ed.), *The Polish-Lithuanian Monarchy in European Context, c. 1500–1795*, New York: Palgrave, 2001.

CASTIGLIONE Dario, Republicanism and Its Legacy, *European Journal of Political Theory*, Review Article, 4 (2005), s. 453–465.

CONSTANT Benjamin, O antické svobodě ve srovnání se svobodou moderní, *Reflexe*, 15, 30 (2006), s. 77–97.

COX Virginia, *The Renaissance Dialogue: Literary Dialogue in its Social and Political Contexts, Castiglione to Galileo*, Cambridge: Cambridge University Press, 1992.

CUTTICA Cesare – BURGESS Glenn, Introduction: Monarchism and Absolutism in Early Modern Europe, in: C. Cuttica – G. Burgess (ed.), *Monarchism and Absolutism in Early Modern Europe*, London and New York: Routledge, 2012, s. 1–17.

FABER Martin, Das Streben des polnischen Adels nach dem Erhalt seiner Privilegien Zur ursprünglichen Bedeutung des Wortes „Sarmatismus“, *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, 57, 3 (2009), s. 374–401.

FAIRCLOUGH Norman, *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language*, Harlow: Longman, 2010.

FAIRCLOUGH Norman, *Language and Power*, London: Longman Inc., 1989.

FRYCZ MODRZEWSKI Andrzej, *Commentariorum De Republica Emendanda, Libri Quinque Andreae Fricii Modrevii ad Regem, Senatam, Pontifices, Presbyteros, Equites, Populumque Polonię Ac reliquę Sarmatię*, Cracoviae: Łazarz Andrysowic, 1551.

FRYCZ MODRZEWSKI Andrzej, Do arcybiskupów, biskupów i kapłanów, Trzecia mowa o karze za mężobójstwo, in: TÝŽ, *Dziela wszystkie*, t. II, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1954.

FRYCZ MODRZEWSKI Andrzej, Księga o wolnej woli człowieka, in: TÝŽ, *Dziela wszystkie*, t. IV., Pisma 1560–62, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1957.

FRYCZ MODRZEWSKI Andrzej, Łaski, czyli o karze za mężobójstwo. Mowa pierwsza, in: TÝŽ, *Dziela wszystkie*, t. II, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1954.

FRYCZ MODRZEWSKI Andrzej, Mowa Prawdomówcy Perypatetyka, in: TÝŽ, *Dziela wszystkie*, t. II, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1954, s. 173–189.

GROMELSKI Tomasz W., The Commonwealth And Monarchia Mixta In Polish And English Political Thought In The Later Sixteenth Century, in: R. Unger – J. Basista (ed.), *Britain and Poland-Lithuania: Contact and Comparison from the Middle Ages to 1795*, Leiden – Boston: Brill, 2008, s. 165–182.

GRZESZCZUK Stanisław, Ideologia i źródła sejmowe Rozmowy Plebana z Ziemianinem Łukasza Opalińskiego, *Pamiętnik Literacki: czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej*, 51, 4 (1960), s. 287–325.

GRZEŚKOWIAK-KRWAWICZ Anna, Anti-monarchism in Polish Republicanism in the Seventeenth and Eighteenth Centuries, in: Martin van GELDEREN – Quentin SKINNER, *Republicanism: a Shared European Heritage, Vol. I: Republicanism and Constitutionalism in Early Modern Europe*, Cambridge: Cambridge University Press, 2002, s. 43–59.

GRZEŚKOWIAK-KRWAWICZ Anna, Noble Republicanism in the Polish-Lithuanian Commonwealth (An Attempt at Description), *Acta Poloniae Historica*, 103, 2011, s. 31–65.

GRZEŚKOWIAK-KRWAWICZ Anna, *Regina libertas: wolność w polskiej myśli politycznej XVIII wieku*, Gdańsk: Słowo/Obraz Terytoria, 2006.

GRZYBOWSKI Stanisław, Orzechowski and the Beginnings of Political Science of Baroque, *Organon*, 12/13, (1976/1977), s. 87–113.

GRZYBOWSKI Stanisław, W kręgu Kopernika i Szekspira, *Zapiski Historyczne: poświęcone historii Pomorza i krajów bałtyckich*, 39, 4 (1974), s. 85–92.

HANKINS James, Introduction, in: J. Hankins (ed.), *Renaissance Civic Humanism: Reappraisals and Reflections*, Cambridge: Cambridge University Press, 2000.

HÖRNQVIST Mikael, The two myths of civic humanism, in: J. Hankins (ed.), *Renaissance Civic Humanism: Reappraisals and Reflections*, Cambridge: Cambridge University Press, 2000, s. 105–142.

HROCH Miroslav, *Národy nejsou dílem náhody: Příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*, Praha: SLON, 1999.

HUBER Steffen, *Polifonia tradycji: filozofia praktyczna i teoretyczna Andrzeja Frycza Modrzewskiego*, Warszawa: Uniwersytet Warszawski – Wydawnictwo Naukowe Sub Lupa, 2014.

CHŁEBOWSKI Bronisław, Sarmacja, in: TÝŽ, *Pisma Bronisława Chlebowskiego: Prace z zakresu historii, literatury i krytyki*, t. IV, Warszawa: Spółka Wydawnicza Warszawska, 1912.

KERSKEN Norbert, *Geschichtsbild und Adelsrepublik. Zur Sarmatentheorie in der polnischen Geschichtsschreibung der frühen Neuzeit*, *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, 52, 2 (2004), s. 235–260.

KOSMANOWA Bogumiła, *Popularność Stanisława Orzechowskiego w Rzeczypospolitej szlacheckiej*, *Odrodzenie i Reformacja w Polsce*, 22, 1977, s. 75–91.

LARMORE Charles, *Liberal and Republican Conceptions of Freedom*, in: Ch. Nadeau – D. Weinstock (eds.), *Republicanism: History, Theory and Practice*, London: Frank Cass, 2004, s. 83–103.

LINCOLN Bruce, *Discourse and the Construction of Society: Comparative Studies of Myth, Ritual, and Classification*, New York – Oxford: Oxford University Press, 1989.

LINCOLN Bruce, *Theorizing Myth: Narrative, Ideology, and Scholarship*, Chicago – London: University of Chicago Press, 1999.

MIKULSKI Tadeusz, „Czytywałem Polaka Modrzewskiego...“: ze związków kulturalnych między Oświeceniem a Renesansem, *Pamiętnik Literacki: czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej*, 45, 1 (1954), s. 205–222;

OPALIŃSKI Edward, *Kultura polityczna szlachty polskiej w latach 1587-1652: system parlamentarny a społeczeństwo obywatelskie*, Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 1995.

OPALIŃSKI Łukasz, *Obrona Polski przeciw Janowi Barklayowi*, in: TÝŽ, *Wybór pism*, S. Grzeszczuk (ed.), Wrocław – Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1959.

OPALIŃSKI Łukasz, *O powstaniu społeczności ludzkich*, in: Z. Ogonowski (ed.), *Filozofia i myśl społeczna XVII wieku*, t. 2, Warszawa: Państwowe Wydaw. Naukowe 1979, s. 209–226.

OPALIŃSKI Łukasz, *Rozmowa plebana z ziemianinem albo dyskurs o postanowieniu terażniejszym Rzeczypospolitej i o sposobie zawierania sejmów R. P. 1641*, in: TÝŽ, *Wybór pism*, S. Grzeszczuk (ed.), Wrocław – Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1959, s. 5–128.

ORZECOWSKI Stanisław, *Dyjalóg albo Rozmowa około egzekucyjnej Polskiej Korony*, in: TÝŽ, *Wybór pism*, J. Starnawski (ed.), Wrocław: Ossolineum, 1972, s. 304–457.

ORZECOWSKI Stanisław, *Fidelis Subditus w redakcyi I-ej z roku 1543*, T. Wierzbowski (ed.), Warszawa: Druk K. Kowalewskiego, 1900.

ORZECOWSKI Stanisław, *Mowa do szlachty polskiej przeciw prawom i ustawom Królestwa Polskiego uporządkowanym przez Jakuba Przyłuskiego*, in: TÝŽ, *Wybór pism*, J. Starnawski (ed.), Wrocław: Ossolineum, 1972, s. 98–114;

ORZECOWSKI Stanisław, *Mowa żałobna, jaką Stanisław Orzechowski z Rusi wygłosił do szlachty polskiej na pogrzebie Zygmunta Jagiellończyka, króla polskiego*, in: TÝŽ, *Wybór pism*, J. Starnawski (ed.), Wrocław: Ossolineum, 1972, s. 3–88.

ORZECOWSKI Stanisław, *Quincunx, tho iest wzor Korony Polskiej na cynku wystawiony przez Stanisława Orzechowskiego Okszyca z Przemyskiej ziemie: y za kolędę posłom koronnym do Warszawy na nowe lato roku pańskiego 1564 posłany*, in: TÝŽ, *Wybór pism*, J. Starnawski (ed.), Wrocław: Ossolineum, 1972, s. 458–619.

ORZECZOWSKI Stanisław, *Stanisłai Orichovii Roxolani Fidelis subditus sive de institutione regia ad Sigismundum Augustum libri duo*, Cracoviae, 1584.

ORZECZOWSKI Stanisław, *Żywot i śmierć Jana Tarnowskiego kasztelana krakowskiego, hetmana wielkiego koronnego*, W Warszawie: w Drukarni J. K. Mci y Rzeczypospolitey w Koll. Soc. Jesu, 1773.

PETTIT Philip, Discourse Theory and Republican Freedom, in: D. Weinstock – Ch. Nadeau (eds.), *Republicanism: History, Theory and Practice*, London: Frank Cass, 2004, s. 62–82.

PETTIT Philip, *Republicanism: A Theory of Freedom and Government*, Oxford: Clarendon Press, 2002.

PIETRZYK-REEVES Dorota, *Łąd Rzeczypospolitej. Polska myśl polityczna XVI wieku a klasyczna tradycja republikańska*, Kraków: Księgarnia akademicka, 2012.

PIETRZYK-REEVES Dorota, O pojęciu rzeczpospolita (res publica) w polskiej myśli politycznej XVI wieku, *Czasopismo Prawno-Historyczne*, 2010, 62, 1 (2010), s. 37–64.

PIOTROWSKI Gracjan, *Satyr przeciwko zdaniom i zgorszeniom wieku naszego za powodem Satyra, Jana Kochanowskiego, Xiążęcia naszych Poetow, który się na końcu Satyr kładzie wydany*, Warszawa: w Drukarni J. K. MCI y Rzeczypospolitey u XX. Scholarum Piarum, 1773.

POCOCK John Greville Agard, *The Machiavellian Moment: Florentine Political Thought and the Atlantic Republican Tradition*, Princeton: Princeton University Press, 1975.

POSTAN Michael Moissej, *Essays on Medieval Agriculture and General Problems of the Medieval Economy*, London: Cambridge University Press, 1973.

PRYSHLAK Maria Olha, „Forma Mixta“ as a Political ideal of a Polish Magnate: Łukasz Opaliński's 'Rozmowa Plebana z Ziemianinem', *The Polish Review*, 26, 3 (1981), s. 26–42.

RAM Uri, Narration, Erziehung und die Erfindung des jüdischen Nationalismus, *Österreichische Zeitschrift für Geschichtswissenschaften*, 5, 2 (1994), s. 151–77.

RUBINSTEIN Nicolai, Machiavelli and Florentine Republican Experience, in: G. Bock – Q. Skinner – M. Viroli (eds.), *Machiavelli and Republicanism*, Cambridge: Cambridge University Press, 1990, s. 3–16.

SALMONOWICZ Stanisław, Stanisław Orzechowski: retoryka w służbie polityki, *Odrodzenie i Reformacja w Polsce*, 50, 2006, s. 283–294.

SIEMIŃSKI Józef, Polska kultura polityczna XVI wieku, in: Kol. aut., *Kultura staropolska*, Kraków: Gebethner i Wolff, 1932.

SKINNER Quentin, *Liberty before Liberalism*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003.

SKINNER Quentin, Meaning and Understanding in the History of Ideas, *History and Theory*, 8, 1 (1969), s. 3–53.

SKINNER Quentin, The idea of negative liberty: philosophical and historical perspectives, in: R. Rorty – J. B. Schneewind – Q. Skinner (eds.), *Philosophy in History: Essays in the Historiography of Philosophy*, Cambridge: Cambridge University Press, 1984, s. 193–222.

- SKINNER Quentin, The Republican Ideal of Political Liberty, in: G. Bock – Q. Skinner – M. Viroli (eds.), *Machiavelli and Republicanism*, Cambridge: Cambridge University Press, 1990, s. 293–309.
- SMITH Anthony D., *Ethnic Origins of Nations*, Oxford: Basil Blackwell, 1986.
- SMITH Anthony D., *The Ethnic Revival in the Modern World*, Cambridge: Cambridge University Press, 1986.
- STAROWOLSKI Szymon, O wolności bez swawoli, in: Z. Ogonowski (ed.), *Filozofia i myśl społeczna XVII w.*, t. I, Warszawa: Państwowe Wydaw. Naukowe, 1979, s. 137–142.
- STRUEVER Nancy, *Theory as Practice: Ethical inquiry in the Renaissance*, Chicago and London: University of Chicago Press, 1992.
- ŚWIDERSKA Hana, *Stanisław Orzechowski (1513–1566)*, University of Oxford: Faculty of Medieval and Modern Languages and Literature, 1960, disertační práce.
- TAZBIR Janusz, Wrogowie i krytycy Frycza-Modrzewskiego, *Przegląd Historyczny*, 64, 3 (1973), s. 485–496.
- VIROLI Maurizio, *Republicanism*, New York: Hill and Wang, 2002.
- WALICKI Andrzej, *The Enlightenment and the Birth of Modern Nationhood: Polish Political Thought from Noble Republicanism to Tadeusz Kościuszko*, Notre Dame: University of Notre Dame Press, 1989.
- WALICKI Andrzej, Trzy patriotyzmy, in: TÝŽ, *Polskie zmagania z wolnością: widziane z boku*, Kraków: Universitas, 2000.
- WODAK Ruth, The Discursive Construction of National Identity, in: R. Wodak – R. de Cillia – M. Reisigl – K. Liebhart (eds.), *The Discursive Construction of National Identity*, Edinburgh: Edinburgh University Press, 1999.

9. Publikační a odborná činnost autora

Metodologické postupy i dílčí výsledky disertačního výzkumu byly v průběhu studia prezentovány jak prostřednictvím konferenčních vystoupení, tak ve formě odborných publikací. Níže je uveden soupis těch výstupů a činností (tedy aktivních konferenčních účastí, odborných či popularizačních článků, monografií, pedagogické působnosti a stáží), jež byly během řešení zkoumané problematiky přímo spojeny s realizací disertační práce.

Monografie:

- KVĚTINA JAN, *Šlechtická demokracie: parlamentarismus v polsko-litevském státě v 16.–17. století*, Prague: Pavel Mervart, 2011, 252 stran.
- DOUBEK Vratislav – KVĚTINA Jan (eds.), *Korespondence T. G. Masaryk - Slované, Poláci, Rusové a Ukrajinci*, V. Doubek a J. Květina (edd.), Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2015, 509 stran.

Odborné studie (poslední 4 roky):

- KVĚTINA JAN, Politický dialog Łukasze Opalińskiego jako odraz ambivalentní tradice polského republikanismu, *Český časopis historický*, 2017 (přijato k tisku).
- KVĚTINA JAN, Polish Aristocratic Identity as a Discourse of Ideology: A Critical Discourse Analysis Approach, *Przeгляд Politologiczny*, 4/2015, s. 207–219.
- KVĚTINA JAN, Obhajoba polských zlatých svobod jako projev republikánské svobody ne-dominance, in: *Křižovatky Slovanů*, M. Giger – M. Příhoda (eds.), Praha: Pavel Mervart, 2015, s. 91–101.
- KVĚTINA JAN, Modern Nationalism: Surprising Component of Marxist Doctrine, in: *Opór – protest – wykroczenie*, Jarosław Wach – Łukasz Janicki (eds.), Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2015, s. 61–70.
- KVĚTINA JAN, The Polish Question as a Political Issue within Philosophical Dispute: Leszczyński versus Rousseau, *Oriens Aliter: Journal for Culture and History of the Central and Eastern Europe*, 2/2014, s. 22–43.
- KVĚTINA JAN, Pravdivý versus falešný konzervatismus: spor o tradice polské identity v 19. století, in: *Slované mezi tradicí a modernitou*, ed. by M. Giger – H. Kosáková – Marek Příhoda (eds.), Praha: Pavel Mervart, 2014, s. 147–159.
- KVĚTINA JAN, Rousseauova šifra: Polská národní ctnost jako vzor společenské smlouvy, in: *Slovanský svět: známý či neznámý?*, Kateřina Kedron – Marek Příhoda (eds.), Praha: Pavel Mervart, 2013, s. 141–148.
- KVĚTINA JAN, Antická pozitivní versus moderní negativní? Komparace pojetí svobody Benjamina Constanta a Isaiaha Berlina, *Filosofický časopis*, 61 (2013), 4, s. 545–564.

Příspěvky na konferencích (poslední 4 roky):

- *Dilema interpretace politických dialogů polské aristokracie raného novověku: Republikanismus jako teorie praxe*, Konference „Jak číst politické myslitele?“, Univerzita Karlova, FSV, Praha, 20. 6. 2017.
- *Political Dialogues and Republican Discourses in the Polish-Lithuanian Commonwealth*, Seminar in Early Modern European History, All Souls College, University of Oxford, 10. 5. 2017.
- *Nationalist Discourses of the Polish Socialist Parties at the beginning of the 20th century: Patriotism against Internationalism*, The Left and Nationalism in Europe, Sciences Po /CEVIPOF, Paris, 9–11. 6. 2016.
- *Bulwark of Liberty or Backward Savagery? Dispute between Rousseau and the Polish Enlightenment Thinkers over Eastern Europe*, 5th Euroacademia International Conference: Re-Inventing Eastern Europe, Riga, 29.–30. 1. 2016.
- *Masarykova interpretace mesianismu: Polská otázka jako alternativní smysl národní existence*, Česká otázka a dnešní doba, Univerzita Pardubice & Filosofický ústav AV ČR, 3.–4. 11. 2015.
- *Rousseau and Wielhorski on the Polish Question: Common Understanding of Republicanism?*, 5th North Sea Seminar in Early Modern Philosophy, Institute of Intellectual History, University of St Andrews, 10.–11. 10. 2014.

Popularizační články a recenze

- KVĚTINA Jan, Spor o smysl polských dějin: Rozepře dvou humanistů jako základní rozpor národního mýtu, *Dějiny a současnost*, 1/2017, s. 44–47.
- KVĚTINA Jan, Wojciech Kriegseisen: Stosunki wyznaniowe w relacjach państwo-kościół między reformacją a oświeceniem (Rzesza Niemiecka - Niderlandy Połnocne - Rzeczpospolita polsko-litewska) [Religious Relations in State-Church Relations from the Protestant Reformation to the Enlightenment (German Empire – Northern Netherlands – Polish-Lithuanian Commonwealth)], Warszawa, Wydawnictwo Naukowe Semper 2010, 710 pp., *Acta Comeniana*, L (2013), 26, pp. 221–228.

Pedagogická činnost

- FF UK (kurzy: *Dějiny mezinárodních vztahů*, *Proměny polské identity*, *Středoevropská politika v 18.–20. století*, *Republikanismus jako alternativa absolutismu*)
- Gymnázium J. K. Tyla (od roku 2007 do současnosti)

Stáže a výzkumné projekty (granty)

- 2016–2017: Jagiellonians. Dynasty, Memory and Identity in Central Europe, History Faculty, University of Oxford (Visiting Researcher), Hlavní řešitel: Natalia Nowakowska, PhD.
- 2012–2015: P410/12/1136, GAČR, T. G. Masaryk a Slované, Hlavní řešitel: Prof. Vratislav Doubek, PhD.